Nr. 30 חוברת ל.

שנה שנ׳ה.

הדור

יוצא אחת בשבוע

על ידי דוד פֿרישמאנ׳ן.

Hadôr — Das Jahrhundert.

תכן:

א] מכתבים מגרמניה. י״א. . . . . . בורגני.
ב] משורר שלא בזמנו . . . . . . בר־טביה.
ג] אל הסופרים העברים. סוף. . י. א. לובצקי.
ד] עם שקיעת החמה: שיר. . . י. ל. ברוכוביץ.
ה] אסתיטיקה. רשימה. . . . . מרדכי רבינזון.
ו] בבית המשמר. תמונה. . . . . . שלום איש.
ז] אלינו כותבים (בן עזאי; מ. לזרסון;
ח. נ. ביאליק).

מחיר „הדור" ברוסיה:
לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר׳, לרבע שנה 2 ר׳ לחדש 75 ק׳.
מחיר „הדור" בחו״ל:
באשכנז: לשנה 17,50 מרק, לחצי שנה 8,75 מרק, לרבע שנה 4,50 מרק.
באוסטריה: לשנה 20 קר׳, לחצי שנה 10 קר׳, לרבע שנה 5 קר׳.
בצרפת: לשנה 21 פר׳, לחצי שנה $10^1/_2$ פר׳, לרבע שנה $5^1/_2$ פר׳.
באנגליה: לשנה 17,50 שילינג, לחצי שנה 8,75 שילינג, לרבע שנה 4,50 שילינג.
החותמים ברוסיה ובשאר ארצות (חוץ מאשכנז ואוסטריה) יפנו בחתימתם ובהזמנותיהם עפ״י האדריסה של הרידקציה והאדמיניסטרציה של „הדור".
Д. Фришману, Варшава Порожняя 5.
D. Frischmann, Warschau, Próżna 5.
החותמים באשכנז ואוסטריה יפנו אל מר י. פישר בקרקוי:
J. Fischer, Buchdruckerei, Krakau, Grodgsse 62.
מחיר כל חוברת: 20 קאפ׳. 40 העל׳.
בעד חילוף האדריסה: 40 העל׳, 20 קאפ.
מחיר מודעות: בעד כל שורה קטנה פטיט: 20 העל׳. 10 קאפ׳.
בעניני הרידקציה לפנות ע״פ האדריסה:
Д. Фришману, Варшава, Порожняя 5,
D. Frischmann, Warschau, Próżna 5.

מכתבים מגרמניה.

יא.

בשנים האחרונות התעוררו היהודים בגרמניה להקהל ולעמוד על נפשם, כלומר: להלחם על זכיותיהם המדיניות, אשר הרבה גרעו מהן זה עשרים וחמש שנה, קצתן לא היו מעולם. ובאֻמרי, כי, „היהודים" התעוררו להקהל ולעמוד על נפשם, הנה יש אמנם בזה הרבה מן הפלגה המליצית. לא היהודים סתם נלחמים על זכיותיהם, אלא קצת עוסקים בצרכי צבור, אשר קנאת היושר אכלתם. כי האמת נתנה להאמר:

רוב היהודים יכולים לעמוד בגזרה זו. לפעמים הם מרבים שיחה על דבר המצב הזה, כי אין היהודי בפרוסיה זוכה למשרת שוטר, אבל ברור הוא, כי אלו הכריזה ממשלת פרוסיה כיום: מי מישראל החפץ למלאות ידו להיות שוטר ונוטר קרתא יבוא וימלא ידו ויטול גדולה זו, לא ימצא אף יהודי אחד, אשר יפול על מציאה זו. עלינו לזכור תמיד כי ממשלת פרוסיה קמצנית היא. שכר הפקידים ההדיוטים והבינונים מצער מאד, ויהודי שיש לו מעט מוח בקדקדו, אינו זקוק לפרנסות טובות כאלה. נמצא כי רק למשרות יותר גבוהות ולאלו שיש בהן מפני הכבוד שואפים היהודים, וכמובן אין זו גזרה צבורית, אם ימנעו משרות כאלה מהם, כי אם גזרה סוציאלית.

הנה למשל, בימים האחרונים החלו להעתיר דברים על הממשלה, כי לכל הפחות מפני הכבוד תזכה יהודים מעטים במשרות פקידי הצבא. אין חס ושלום התביעה׳ כי כל היהודים בנעוריהם ובזקניהם יכנסו לעבודת הצבא ויזכו לשירות גבוהה. העיקר הוא „הכלל המדיני", שלא יאמרו, כי אין ליהודים דריסת הרגל בשירות זו. שנים שלשה יהודים היו מוציאים במקצוע זה את כל אחיהם. על מה מתעקשת הממשלה ואינה מסכמת לתביעה זו? בסוד שרי הממשלה לא באתי, ואין לי עסק בנסתרות. אבל זה ברור לי, כי אין הצבור חש כל עיקר בגזרה זו. שירות בחיי הצבא נתנה רק לבני עשרים, מפני שהשכר מצער מאד וההוצאה מרובה. ומה איכפת לנו, כי בני העשירים הטילים והולכי בטל אינם זוכים לכבוד זה? באמת אין זו אלא „הלכתא למשיחא" ולא יותר. אפילו משרת „אונטר־אופיציר", שעליה העתירו בימים האחרונים את דבריהם, גם מזו אין „פרנסה" יוצאת. והראיה, כי מספר אנשי־הצבא הנשארים בעבודתם וזוכים לשרות זו, הולך בשנים האחרונות ופוחת; וכבר דואג שלטון חיל הצבא לחסרון זה בניסות הגרמנים. ופרנסה שעובו „הם" מפני חסרונה ומעוטה נקַבלה אנו? אבל איך שיהיה, הנה נלחמים כעת בגרמניה על אדות הזכיות. וכדי להסביר מלחמה זו לקוראים מן החוץ, אברר בתחלה מה הן הזכיות שהחזיקו בהן ישראל, ואיזה מהן שלקחו מידם.

שלשה מיני זכיות צבוריות הם: זכיות ל א מ י ו ת, א ז ר ח י ו ת ו מ ד י נ י ו ת. אז כאשר קם הרעש בעתונות העברית על דבר הצעת נורדוי, כי אין צורך ליהודי רומניה בזכיות מדיניות ודי להם בזכיות לאומיות ואזרחיות, בלבלו את המושגים, והם צריכים לבירור.

זכיות לאומית הן אלו אשר יתנו לאומה שלמה, שהיא המעוט, בקרב אומה אחרת. למשל, אותן הזכיות שנזכו בהן העמים הסלוים באוסטריה. זכיות אלו נוגעות להכלל וגם להפרט, שהרי אם, למשל, זכו את ה ב י ה מ י י ם באוסטריה, כי שפתם תהא שלטת בלשכות מדיניות, הנה גם הפרט יהנה מזכות זו. בא הוא אל אחת הלשכות המדיניות ומדבר בלשון עמו, ואם יש לו איזה ענין אל הלשכה המדינית וצריך הוא לסדר דבריו ב כ ת ב, הוא כותב בשפת מולדתו. זכיות כאלה תובעים הפולנים כעת בפרוסיה, והן לא ינתנו להם. ואולם היהודים בגרמניה ובפרוסיה לא תבעו מעולם זכיות לאומיות; אלא אדרבה, אלו אמרו לזכות אותם בהן, היו גוזרים תענית וקורעים שחקים בצעקתם. שהרי הם טוענים תמיד: גרמנים אנו ורק גרמנים, אלא שבדתנו נבדלנו משאר הגרמנים ולא יותר.

זכיות אזרחיות יש להם, לא נגרע דבר. הא כיצד? על פי החוק אין הבדל בין יהודי ונרמני, אלא הכל שוים. היהודי יוכל לקבוע דירתו בכל מקום שהוא רוצה ולאחוז בכל פרנסה שהוא רוצה — ובלבד שאין פרנסה זו תלויה במנוי מצד הממשלה. האדבוקטורה חפשית, וכל מי שגמר את למודיו כחוק ולא עבר על דבר עברה, יכול לתפוש אומנות זו. ושוב אין שום עכוב ליהודים להחזיק בה. בברלין רוב האדבוקטים יהודים הם. ואולם במנוי נוטריוסים יש כבר השפעה מצד הממשלה, ובזה גורעים מזכיות היהודים.

ועבודת נוטריוס בפרוסיה צריכה באור. יש מדינות, למשל אוסטריה, אשר בהן ממנים נוטריוס, ועבודתו היא עבודת המלך גמורה. בפרוסיה אין הדבר כן, אלא אדבוקט אשר שמש באדבוקטורה זמן ידוע ולא יצא עליו שם רע ולא נמצא בו שמץ פסול, מעלים אותו לנוטריוס, כלומר: ממנים אותו לשירות זו, שיש בה ״הכנסה מן הצד״ ולא יותר. אלא שיש נוטריוסים מפורסמים, אשר הכנסה זו ״מן הצד״ היא רבה מאד. אמנם בשנים האחרונות לא פסקו מלהפקיד נוטריוסים יהודים, ואולם ממעטים בזה בכל האפשר. תאמר, כי אדבוקטים יהודים הקדיחו תבשילם וקפחו את פרנסתם, ומטעם זה אין עושים מהם נוטריוסים? אין הדבר כן! נוהגים בפרוסיה כי אדבוקט ששמש זמן ידוע בעבודתו ״והתנהג כשורה״, היינו: לא נשבע לשקר ולא שלח ידו בכיס רעהו ולא זייף שטרות וכדומה, נותנים לו תואר ״יועץ המשפט״ כשם שנותנים לרופא ששמש זמן מה ברפואה תואר ״יועץ הבריאות״ ולסתם אדם שנתעשר תואר ״יועץ המסחר״. בחוץ לארצנו נבהלים ונבעתים ממש מפני כנויי־שמות האלה. ״היועצים״ השונים מבהילים את הבריות. אבל באמת אין ברוב ״יועצים״ הללו ״עצה״, אלא שרוב בני גרמניה הם בעלי ״קטנות דמוחא״ ונהרגים על פחות משוה כנוי־שם. זאת היא ״מחלה עממית״, ושתים רעות בה: היא מחלה מתדבקת וגם באה היא בירושה מאבות לבנים. מכיר אני בנער חרוץ, אשר כבר מלאו לו י״ג שנה ועדיין לא זכה לשום תואר־כבוד (וזהי באמת רשעות), וכאשר נצטער על זה השיאו אביו עצה טובה. הנער הדפיס על כרטיסיו: פלוני בן פלוני מיטמענש אונד צייטגענאָססע״.

ועתה נמצאים בפרוסיה אדבוקטים יהודים ״יועצי המשפט״, אשר אינם עוד נוטריוסים, ולעמתם נמצאים אדבוקטים צעירים נרמנים, אשר כבר זכו לשירות נוטריוס.

ובאונאה זו, שהם מונים את היהודים מזכיותיהם, יש באמת דררא דממונא. בכלל תצ־יכני מדת היושר ללמד סננוריה על ממשלת פרוסיה. אין האמת מה שמעלילים עליה, כי מקנאה דתית ומשנאה לישראל סוגרת היא את כל השערים בפניהם. אין הדבר כן, אלא פשוט, כל מה שבידה להסב את הפרנסה לגרמנים, היא עושה. למשל, בשופטים. קצת היהודים זכו למשרות אלו בבתי המשפט הנמוכים. השכר הוא מצער, ויכולים גם יהודים להפך בחררה זו. בבתי משפט הגבוהים מנו קצת יהודים, אבל רק בתור ״שופטים מסייעים״, אשר שכרם מעט. כבר אמרתי, כי ממשלת פרוסיה קמצנית היא, וכבר צוחו על זה רבים, כי כדי להמעיט ההוצאה היא משתמשת ״בשופטים מסייעים״, שלא מן המנין, אשר שכרם מעט מאד. לשירות כזאת זוכים גם יהודים. וכן הדין בשופטי־מסחר, אשר לא יקבלו שכר — רובם יהודים הם. וממש לא אחד מששים בגן עדן, אלא הששים שלמים, יש לו ליהודי עשיר, אם יזכה להדפיס על כרטיסיו: פלוני בן פלוני, שופט־מסחרי״. וכמובן, מיד כשעלה לגדולה זו, מעלים

אותו גם למשרת פרנס ומנהיג בקהלה הישראלית, והוא תקיף וקצין. הוא יבחר ברבנים ושמשים ומורים ושוחטים, יסדר לנו את עיקרי הדת וסדר התפלות, מה שעלינו להאמין ומה שאין עלינו להאמין. בקצרה: „שופט מסחרי" זה, על פי רוב איש מנושם וגם שאין לו בעולמו אלא המטבע, הוא בקהלתנו אחד מעמודי ההוראה, כעין מחוקק ופוסק אחרון, וכל עניני היהדות נחתכים על פיו.

אשרנו וטוב חלקנו!

ועוד יש אזרחיות, אשר היהודים זוכים בהן ממש כדי שביעה: שירות בשלטון הערים. האבטונומיה של שלטון הערים (מלבד הכפ־ים) גדול מאד בפרוסיה. בני העיר בוחרים להם „יועצי העיר", נטורי קרתא, ואלו בוחרים להם שלטון עירוני, אשר בראשו יעמוד שר־העיר, ממלא מקומו ו„חבר עיר" (מגיסטרט), רובו שלא בשכר, ורק מעוטו בשכר. כבר המלצתי על ממשלת פרוסיה, כי אין עינה צ־ה ביהודים, אם יחפצו לעבוד עבודה צבורית שלא בשכר. ולפיכך מקפדת היא, שלא יבחרו בשר העיר וחברי חבר העיר הנוטלים שכר. אבל אין מעצור לבחור חברי חבר העיר שלא בשכר. ודבר שאין צריך להאמר, כי ליועצי העיר בוחרים ביהודים בלי שום הגבלה. וזולתם יש עוד עסקנים עירונים רבים (בברלין הם נמנים לאלפים), העובדים את עיר מגוריהם בחנם. רובם ככלם הם יהודים ואין מוחים בידם.

הנה למשל, העיר ברלין. מספר היהודים היושבים בה (מלבד הפרורים הסמוכים לעיר הראשה שאינם שייכות לה) היא לערך מאה ועשרת אלפים נפש אדם, וזה עולה לערך חמשה אחוזים למאה לעומת שאר יושבי העיר. אבל שלטון העיר הוא כמעט כלו בידי היהודים — מלבד המשרות המעטות שהן בשכר. באספת „יועצי העיר" (אשר מספרם כעת קמ"ד) יושבים לערך שלשים יהודים. הא כיצד? על פי החוק מתחלקים הבוחרים לשלש מחלקות. הכת הראשונה הם „בני עליה" כלומר העשירים המופלגים, הכת השניה הם הבינונים, כלומר עשירים, אשר בברלין נחשבים בתור בינונים — אדם שיש לו איזו מיליונים פשוטים, או שיש לו הכנסה „רק" מאת אלפים מרק לשנה, בין הבינונים יתחשב; והכת השלישית הם העניים. על כת העניים יתחשבו, למשל, גם השר בילוב ושאר שרי הממשלה, וביום הבחירה הולך בילוב, נשיא ממשלת גרמניה, ומחוה דעתו בקלפי בחברת שוער ארמונו במחלקה השלישית, אבל הבנקיר איצינזון והפבריקנט פנחסזון בוחרים במחלקה השנית, והבנקיר פישלברג והפבריקנט גלדברג בוחרים במחלקה הראשונה.

לערך שלשה אחוזים למאה מכל יושבי העיר שייכים למחלקה הראשונה ובוחרים שלישית יועצי העיר. לערך עשרה אחוזים למאה שייכים למחלקה השניה ובוחרים גם כן שלישית יועצי העיר. והשאר הם המחלקה השלישית ובוחרים גם הם מצדם שלישית יועצי העיר.

במחלקה הראשונה גדולה מאד השפעת היהודים. אלו היו רוצים היו בוחרים במחלקה זו רק יהודים; אבל אין נוהגים כן מפני דרכי שלום. בוחרים הם בגרמנים, אבל כמובן יבדקו אחריהם, שמא נמצא בהם שמץ מינות, כלומר שנאה לישראל. ונקוט כלל זה בידך: יועץ העיר, גרמני, שנבחר במחלקה הראשונה, בודאי כי סמוך הוא על שלחן היהודים וזקוק להם. גם במחלקה השניה רבה השפעת היהודים הבינונים. בה בוחרים קצת יהודים והשאר גרמנים מפני דרכי השלום, כאשר ינהגו במחלקה

הראשונה. ורק במחלקה השלישית אין ארונים לגרמנים ויכולים הם לבחור באחיהם כרצונם. אבל גם באליה זו יש קוץ! במחלקה זו תפסו הסוציאליסטים מעמד, ואלו בוחרים ביהודים, שהם מנהיגיהם ופו־נסיהם.

ושאר משמרות־הכבוד שאין בהם משום מתן־שכר, כל יהודי „חשוב" החפץ לזכות בהן, יבוא ויזכה בהן. מה הוא מושג יהודי „חשוב" בברלין, אברר לעת אחרת.

כמשפט העיר ברלין כן משפט השלטון העירוני ברוב הערים הגדולות בפרוסיה (בשאר מדינות גרמניה איני יודע). בקצת הערים הגדולות יושב יהודי בראש יועצי־העיר. גם בברלין היה כזה, כל זמן שהיה הד"ר שטרסמן חי.

מקום הניחו ליהודי פרוסיה להתנדר בו. שכר מונעים מהם, אבל כבוד יש להם כנפשם שבעם. וכבוד זה שהנחילו את יהודי פרוסיה אינו כאותו הכבוד שנוחלים בערי התחום ברוסיה או בערי גליציה: כבודים בבית הכנסת ועליות. בפרוסיה הם קצינים ומושלים וקרובים למלכות, ובלבד שיוותרו על נטילת שכר.

לא יחסר להם אלא הכבוד של זכיות מדיניות. על זה הם דואבים וכואבים. אלו התחכמה ממשלת פ־וסיה והפקירה את כל השירות המדיניות ליהודים, ורק בתנאי שיעשו בלי שכר, מובטחני, שהיו קופצים על משרות אלו, ועל שירות אחת היו מאה קנדידטים. גם היו מסכימים, כי ינתן השכר לגרמנים, והם ימצאו די ספוק בכבוד. אפשר, כי בזמן מן הזמנים נגיע גם למצב כזה

מכלל הזכיות האזרחיות והמדיניות הוא גם השתתפות היהודים בכל הבחירות לבתי־ועד מדיניים. בועד המדיני הכללי לגרמניה נבחרו קצת יהודים — רק בכת הסוציאל־דימוקרטים. הכתות „האזרחיות", כפי שאומרים כאן בניגוד לכת הסוציאל־דימוקרטים, אינן בוחרות עוד ביהודים „מפני הנימוס". במקצוע זה אנו רואים, כי ההרגל היא חזק ותקיף מכל הגיון שבעולם. אם נחפוץ להודות על האמת, אנוסים אנו להסכים לדעת האומרים, כי עדיין לא נבלעו היהודים בגוף האומה הגרמנית, עד כמה שהיהודים מטעימים וחוזרים ומטעימים את גרמניותם. לא נדבר כל עיקר באלה הנוטרים איבה לישראל. גם שאר הגרמנים שאינם שונאים את היהודים כלל וכלל, ויש שמכבדים אותם בגלל כשרונם ומדותיהם, בכל אופן הם חשים, כי זרים היהודים לגוף האומה של הגרמנים. אינם מחליטים, כי נופלים הם מן הגרמנים באיזה דבר, או כי מן הראוי למנוע מהם את הזכיות המדיניות — אבל אינם גרמנים. משפט־קדום זה גרם, כי בשנים האחרונות חדלו הכתות „האזרחיות", ואפילו „הליברלים", להעמיד בני ישראל על הבחירה לועד המדיני של גרמניה, מפני כי בזה נוהג חוק דימוקרטי מאד, ובעל כרחם הם נושאים פנים למשפט־קדום של העם. ובאמת דוקא העם ירגיש את הניגוד הלאומי ביניהם ובין היהודים. אם נבחרו יהודים מצד כת הסוציאל־דימוקרטים — אין דבר זה סותר כל עיקר להחלטתי. הסוציאלדימוקרטים אינם לאומיים, ובוחרים הם ביהודים להיות באי־כחם בועד המדיני, מפני כי אלו מוכשרים ומסוגלים לזה. ואלו היה הדבר באפשרות, היו בוחרים גם באנגלים, איטלקים וכו'. כאן גורם יותר החוש האינטרנציונלי.

לא כן בועד המדיני של פרוסיה. בזה יושבים שבעה יהודים, אשר נבחרו משם הכתות האזרחיות. בבחירות האלה אין חוק דימוקרטי נוהג אלא בוחרים על פי סכום תשלומי־המס. בערים הגדולות יש השפעה מרובה לבוחרים היהודים, אשר

מרביתם בוחרים במחלקה ראשונה ושניה (כמו בבחירות לשלטון־העיר). השעה גרמה לבחירת קצת יהודים, כדי שיצאו מהם סיוע במלחמת הליברלים עם הסוציאלדימוקרטים (מטעם זה נבחרו הפעם שלשה יהודים בברלין, ומספר כל באי כח העיר בועד המדיני של פרוסיה תשעה) או במלחמת הגרמנים עם הפולנים. היהודים הם בפרוסיה אחד אחוז למאה (בדיוק $1^{1}/_{10}$%) ולפי זה יכולים הם להיות שמהים בגורלם, כי מן תל״ב צירי הועד המדיני שבעה הם יהודים.

נראה עכשו את הגבלת זכיותיהם, כמובן לא על פי החוק, אלא כיצד הם נוהגים.

באוניוורסיטאות הפרוסיות נמצאים כמה פרופיסורים יהודים, ורק כי מעט מספרם מאד. אם לא אשגה, אין אף פרופיסור יהודי אחד באוניוורסיטה הברלינית, כלומר פרופיסור מן המנין ובשכר. אבל יש כמה וכמה פרופיסורים „שלא מן המנין", כלומר שלא בשכר, או פרופיסורים „של כבוד", וגם כן שלא בשכר. ביניהם כמה הכמים מצויינים לשם ולתהלה: סינטור ומונק במחלקה המדיצינית, ברש במחלקה הפילולינית ועוד. הפרופיסור פרנקל נפטר זה ימים מספר משירותו, מפני כי סוף סוף בחלה נפשו להיות תמיד פרופיסור „שלא מן המנין". בתור פרופיסור כזה שמש, למשל, הפלוסוף הנודע חיים שטינטל כל ימי חייו. בזה יש עולה לקצת חכמים יחידי סגולה, אשר ראויים היו לאותה אצטלא ונתרחקו ממנה בזרוע. לפני ימים מעטים נפטר בברלין החכם המפורסם הרמן שטויב, אחד היוריסטים היותר מצויינים בגרמניה. ספריו במקצוע דיני מקח וממכר נעשו בגרמניה כעין פסקי שלחן־ערוך, והכל פוסקים הלכה כמותו. אבל עם כל זה היה ט־וד כל ימיו בארבוקטורה, מפני שלא זכה לשבת בקתדרא להורות ולהרביץ חכמה ברבים. זהו כלל; אבל בפרט ככר התפשרו היהודים עם המאורעות. הם מתמנים בתור פרופיסורים „שלא מן המנין", ואחר כן יעשו „שדוך הגון". בימים האחרונים אמנם ירד מעט השער. ממשלת פרוסיה נוהגת עכשו לזכות בכנוי פרופיסור גם יורנליסטים וריפוטירים וחייטים ורבנים וכו'. התחילו הפרופיסורים „האמתיים" להרהר אחרי מדותיה. כדי לפייסם זכתה את הפרופיסורים „האמתיים" בתאר „יועצי סתר" („נעהיימראטע"); התחילו אלו (כלומר פקידי הממשלה הנבוהים) כועסים, וכדי לפייסם, מכנים להם כעת בשם „יועצי־סתר ממשיים" (ווירקליכע נעהיימראטע). כך נוהגת ממשלת פרוסיה, כדי לצאת ידי חובת כל הבריות. בכל שנה ושנה ממציאים תארים וכנויי־כבוד חדשים, לשמח בהם את לב כל נתוני פרוסיה. ובודאי עוד יבוא יום, ולכל אזרחי פרוסיה, זולת המורדים והפושעים, יהיה איזה תאר וכנוי־כבוד, כדי שלא לבייש את מי שאין לו.

בבתי הספר נוהגים עכשו, בנוגע למנוי היהודים, כך:

בבתי־הספר העממיים ממעטים כפי האפשר במנוי מורים ומורות מישראל, כדי שלא תתלכלך הנפש הנקיה והנשמה הכשרה של תינוקות של בית רבן על ידי חנוך יהודי, רחמנא לצלן! וככר היה רעש גדול בברלין לפני שנות מספר על אדות הדבר הזה. הממשלה מצאה, כי הפקיד שלטון העיר מורים ומורות יהודים בבתי־הספר הנמוכים במדה מרובה, ומטעם שלטון־הלמודים יצא צו, להמעיט עכשו בזה, וגם שישגיחו, כי המורים והמורות, שהפקדו קודם, לא ילמדו את הנפשות התמימות לא

הסטוריה ולא השפה הגרמנית וכל דבר שבקדושה לאומית, כי אם שאר ענינים שאינם נוגעים להגברת הפטריוטיות.

ובבתי הספר הבינונים הדבר הוא כן. אלו העומדים ברשות הממשלה (קצתם שייכים לה, והיא מספקת להם) "כשרים", ואין בהם דריסת הרגל ליהודים. ואולם העומדים ברשות השלטון העירוני, אמנם מקפדת הממשלה שלא ירבו בהם במנוי מורים עברים, אבל אי אפשר לה להפיק חפצה. את הדלת סוגרים בפניהם, והם נכנסים דרך החלונות או מאחורי הגדר, ואין כח הממשלה יפה להרחיק את היהודים כלם משרות זו, יען גדולה מאד השפעת היהודים בלשכות השלטון העירוני בערים הגדולות. שכר מורים בבתי־הספר בינונים בפרוסיה הוא, לפי הערך, בינוני. הפרנסה אינה בשופי, אבל היא בכבוד ובנחת, ובודאי היו כמה יהודים מחזיקים בה, אלמלא העכוב מצד הממשלה. ובפרט יהודים שלא יצלחו למלאכה אחרת, בודאי היו למלמדים, כדי לאכול פת חרבה בנחת. אין ספק, כי משרת בחנות, ומכל שכן סוכן או "משרת נוסע" שכרו מרובה משכר מורה בגימנזיום פרוסי. אבל יש בני אדם מוכשרים להורות דקדוק השפה הלטינית וראשית למודי הגיאומטריה, ולשרת בחנות אינם מסוגלים.

מקור פרנסה רב הערך נמצא בעבודת הפוסטה ומסלות הברזל. הפוסטה שייכת לגרמניה ולא לפרוסיה, אבל בנוגע למנוי יהודים, אין הבדל בין ממשלת גרמניה ובין ממשלת פרוסיה, ובכלל היינו הך. בילוב הוא נשיא הממשלה הגרמנית וראש שרי הממשלה הפרוסית, ושיטה אחת לשתיהן. פקידים יהודים בלשכות הפוסטה הם מעטים מאד: אלו שהקדימו להכנס בהן בשכבר הימים. עכשו הן סגורות בפניהם ואל יהיה הדבר קל בעיניך. כמה מאות אלפים משפחות מתפרנסות מן המקור הזה, ויש בעבודת הפוסטה משרות שונות, גבוהות ונמוכות, ובודאי היו גם יהודים מוצאים בה עסק לפי כשרונם. וכן הדבר בנוגע למסלות־הברזל: בפרוסיה שייכות הן כלן לשלטון המדינה. וגם מעבודה זו יוצאת פרנסה לחמש מאות אלפים משפחות בערך. כפי שנודע לי, אין אף יהודי אחד בלשכות מסלות הברזל ובכל ענפי העבודה הזאת. ובודאי מסוגלים היהודים לה, ובפרט בחלק המסחרי שבה, אלא כבר אמר שר־המשפטים הפרוסי בגלוי, כי זולת קצת השופטים שמצאו שירות בלשכת הממשלה, שאר השרים נמנעים מלקבל יהודים ללשכותיהם כל עיקר.

בכל השלטון המדיני אין אף יהודי אחד: בלשכות שלטון הגפות, המחוזות והגלילות, בשלטון הלמודים (וזאת לדעת, כי משרות מורים לחוד ועניני שלטון הלמודים לחוד), בשלטון המשפטים (מלבד השופטים המעטים), בשלטון אוצר הממשלה, בשלטון המסחר, אחוזות הממשלה, היערים וכו' וכו' אין דריסת הרגל ליהודי. בכל המקצועות האלה של השירות המדיניות נעלו הדלת בפני היהודים עוד "בימים הטובים", טרם החלה התנועה האנטיסמיטית. וכן בלשכות עניני־החוץ (וגם בה היו היהודים מסוגלים לפי כשרונם לכמה מיני עבודה) הכל סגור ומסוגר בפניהם.

ועם כל זה, כל החושב, כי מצבם האיקונומי של היהודים בגרמניה הוא רעוע, אינו אלא טועה. לפני איזו שנים ראינו קצת ירידה במקצוע זה, וכבר היה מקום לשער, כי יוסיפו לרדת מטה מטה. אבל לשמחתנו הוטב הדבר הרבה בימים האחרונים. קריזים היתה אז בכל גרמניה, והיא נגעה ביותר ליהודים, ובפרט כי שטף היציאה של היהודים מערים הקטנות אל המרכזים הגדולים היה אז רב ועצום, וגם דבר זה

גרם לשבר איקונומי, אשר השפעתו היתה נראית ובולטת. אבל מאז הוטב המצב מאד. בערים הגדולות אמנם טרודות הקהלות בהספקה לעניים, אבל זוהי כטיפה מן הים בערך להספקת אביונים המוטלת לא רק על הקהלות בארצות המערב, כי אם גם על אלו אשר בלונדון או בווינא. אין הקהלות בגרמניה עמוסות ח"ו משא לעיפה. הפרנסה נמצאה עוד בשופי מרובה לאחינו בגרמניה, והעניים מעטים ביניהם. מטעם זה עושים בתי־הצדקה והחסד את תפקידם באופן נעלה מאד. ברובם לא הצלה פורתא, חיי שעה, הם מספיקים, אלא מקימים מעפר דלים.

על בתי־החסד האלה והשפעתם האיקונומית והמוסרית אדבר בפרטות.

בורנני.

מְשׁוֹרֵר שֶׁלֹּא בִזְמַנּוֹ.

(דברים אחדים על המשורר הרוסי א. נ. אפוחטין והתקופה אשר בה חי).

אם יזכיר איש בשם המשורר הרוסי אפוחטין, אז מעט מאד יהיה מספר האנשים אשר יתנו גודל לו; מעט יהיה גם מספר אלה אשר שמעו את השם הזה ומה גם אשר קראו את השירים הלירים אשר כתב. ובכל זאת היה אפוחטין אחד מן המשוררים הליריים הגדולים ברוסיה הגדולה אחרי פושקין ולירמונטוב, וכקרוא איש, אשר אזנים לו לשמוע ולב להבין את סוד שיח השירה, שלש וארבע דלתות בספר „כתבי א. נ. אפוחטין", לא ישליכנו עוד מידיו טרם יקראהו עד תומו, וככלותו — והיה כאיש תועה במדבר ציה וערבה תחת קרני שמש לוהטות ובוערות והוא עיף ונפשו שוקקה — ופתאום מצא באר מים חיים על דרכו.

מדוע זה לא זכר כמעט איש את השם הנכבד הזה וישכחהו גם בחייו וגם אחרי מותו? מדוע זה לא מצאו הקולות הרכים והעדינים של שירתו הנפלאה הד בקרב הלבבות ויהיו כקול קורא במדבר, בשעה שמשוררים רבים ואחרים, בינונים וגם קטנים, היו לאהובי העם, ויש אשר גם לגדולות עלו ויהיו למפורסמים לא רק בספרות הרוסית כי גם מחוצה לה? האם אמת נכון הדבר, כי רק מזלא גרם?

לא, לא במזלו של אפוחטין הקולר תלוי, כי אם בזמנו. הוא היה משורר שלא בזמנו. מכאוביו הקשים והרעים, שאלותיו המרות והמאררות, הספקות, אשר כעש אכלוהו — מוזרים היו לאחיו ונכרים לפני תקופתו. את אלה, את בני תקופתו, העסיקו דברים אחרים לגמרי, ועל כן אחרת תבעו מן הספרות השירית והפרוזית גם יחד.

בשנות החמשים החל אפוחטין את עבודתו הספרותית. בשנת 1854, היא השנה הארבע עשרה לימי חייו נדפסה שירתו הראשונה בעתון „האינבליד הרוסי".

בימי מלחמת קרים היתה אפוא ההתחלה, באותם הימים אשר רוסיה הישנה פשטה את צורתה הישנה ותתעתד לקבל צורה חדשה. מלחמת קרים מסמנת תקופה חדשה בכל מקצעות החיים הצבוריים ברוסיה. המלחמה הפרנצית בראשית שנות העשיריה השניה במאה פתחה את התקופה הזאת ומלחמת קרים המשיכה אותה. מעמדי החברה העליונים היו חסרי־כח וחדלי־אונים לעמוד נגד האויב הגדול והנורא, נפוליאון הראשון; ההתעוררות דלתתא, אשר יצאה מן המעמדים התחתונים, שנאת העירונים — ובכללם מרבית היהודים תושבי רוסיה — ושנאת האכרים אל האויב, למרות ההבטחות הרבות אשר הבטיח להם, — שנאה, אשר היתה לא רק בכח אלא בפועל ממש, — היא שעמדה בפרץ ותציל את הארץ בשעת הסכנה. כן היה בארצות גרמניה ואוסטריה וכן היה הדבר גם ברוסיה: בשלש הארצות האלה הוכיחו המלחמות הנפוליאוניות, כי נקודת הכובד בחיים הצבוריים שנתה את מקומה, וכי מן המאה הי״ט והלאה תובעים החיים הלאומים בחזקה את יציאת העירונים והאכרים מן החורים אשר נחבאו ואשר התחבאו בהם, כי יצאו על הבמה ההיסטורית. תנועת הדיקבריים בשנות העשרים, הפטרושבסקים בשנות הארבעים, הספרות האופוזיציונית משנות השלשים והלאה, אשר בראשונה עמדו בראשה בילינסקי בפנים הארץ והרצן בחוצה לה — כל אלה אינן אלא מבטאים שונים של הפקט היסודי החדש בחיי החברה: התגלותו של גורם חדש בחיים האלה. האצילים חדלו מהיות העמודים היחידים, אשר כל הבנין הסוציאלי נשען עליהם, כי לעזור להם בעבודה הגדולה והכבדה הזאת, ולפעמים גם למלא את מקומם, באו העירונים והאכרים, באו כאורחים קרואים ונחוצים.

אבל החברה היא קונסרבטיבית; גורמים חדשים ותביעות חדשות יפלסו להם דרך בתוכה ויכרו להם אזנים רק מעט מעט ובכבדות. יש אשר הגורמים החדשים עמדו כבר בראש החברה וידחו את הישנים כליל ממקומם, ובכל זאת לא יהינו עוד להקרא בשמותיהם הם, ויש אשר התביעות החדשות כבר נמלאו, יותר או פחות, ואדם אין בקרב החברה אשר יכריז על הדבר בפומבי מבלי מורך לב. במאות הי״ז והי״ח היו כבר כל עניני הממלכה הפרנצית מורכזים בידי המעמד העירוני. האצילים ירדו כבר עד הדיוטה התחתונה גם במצבם הגשמי וגם במצבם הרוחני — ובכל זאת לא חדלו מהתחשב בתור „המעמד הראשון", בנגוד ל„מעמד השלישי" (העירונים), — המעמד, אשר היה באמת „הכל" ורק נחשב ל„כלום" בעיני קצרי־ראות, אשר לא הבינו את המהפכה העמוקה והרחבה, האיקונומית והסוציאלית, שהתחוללה בחברה, עד שבאה הריבולוציה הפרנצית וטפחה על פניהם. ולא זו בלבד, אלא אפילו אחרי הריבולוציה הזאת היו נסיונות לא מעטים לדחוף את גלגל ההיסטוריה אחורנית ולהחזיר את העטרה ליושנה. ואפילו שתי הריבולוציות האחרונות בראשית שנות השלשים ובאחרית שנות הארבעים עוד לא השכיחו כליל את החלומות, אשר זה כבר אבד עליהם כלח.

גם ברוסיה אנחנו רואים גלוי את החזיון ההיסטורי הזה. המלחמה הנפוליאונית הראתה כבר לדעת, כי שנויים כבירי ערך באו ונהיו, כי קודם לכל דרוש להגדיל את זכויות העירונים ולשחרר את האכרים, יען כי שני אלה התרוממו, בנוגע לערכם הסוציאלי, מן המצב השפל אשר עמדו עליו שנים רבות ויהי לכח מניע בחברה.

אמנם נוסדה רוסיה הישנה בעזרת המעמד של האצילים הלוחמים, אבל את רוסיה בת המאה הי״ט הצילו לא רק אלה, אלא — וביחוד — שני המעמדים האינדוסטריאלים, אשר על כן התחילו בהכרח אלה המעמדים לתבוע את החלק המגיע להם בזכויות החברה. התביעות הצודקות האלה התחילו להתפרסם תיכף אחרי המלחמות הנפוליאוניות, אבל עד מלחמת קרים לא שם איש את לבו למלא אותן. התנגשות רוסיה ואירופה בפעם השניה במאה הי״ט הוכיחה בראיות היותר חותכות, כי מעמד האצילים לא יוכל עוד למלא את תפקידו הלאומי, וכי המעמדות האחרים, לרגלי חוסר זכויותיהם, אי אפשר להם להתפתח על פי המהלך הטבעי ולהגיע אל אותו המצב הסוציאלי שהמעמדות האלה קנו וקונים להם במערב אירופה, כלומר להיות לכח הלאומי היותר בריא וחזק. ההברה, כאמור, עושה את דרכה במתינות יתירה וככבדות נוראה, ועל כן רק אחרי ההתנגשות השניה הזאת התהילה סוף סוף לכלות את ההשבונות הישנים ולהחל תקופה חרשה.

בקצה שנות ההמשים נגשו אל עבודת התקונים הדרושים בחיי החב־ה. העבודה היתה רבה, גדולה וכבדה, ריאורגניזציה שלמה במלוא מובן המלה, אשר עוד ימים רבים יעברו טרם תכלה. היא מלאה את כל שנות הששים, ועדיין היא נמשכת והולכת עד עתה. ראשית בכורי פרי העבודה הזאת היתה – שח־ור האכרים מצד האחד והרחבת זכויות העירונים מצד השני. שתי העובדות האלה היו לבסיס הסדר הסוציאלי החדש, ההולך ומתפשט עכשיו בכל העולם; הוא הסדר, אשר סן סימון בתחלת המאה הי״ט והרברט ספנסר בסופה יסמנוהו, ובצדק, בשם: האינדוסטריאלי. ראשיתו הנה לפנינו ואחריתו מי ישורנה.

מתורתו של הגל למדנו, כי כל חזיון בעולם ובחברה הוא בעל דו־פרצופין, פרוגרס מצדו האחד ורגרס מצדו השני. לא אבוא הפעם במשפט עם הפילוסוף הגרמני, אם באמת חקר ודרש את כל החזיונות האמורים ועל יסוד החקירה והדרישה הזאת בנה את כללו, או כללו זה אינו אלא סברא לחוד. אבל כל הסברות המימרות וההשערות, בין שנתאמתו ובין שהוכחשו אחרי כן, בנויות תמיד על יסוד איזו נסיונות, אשר קבלנו מחוצה לנו או אשר נעשו בנפשנו פנימה ביודעים ובלא יודעים. כמו כן גם כללו של הגל יש לו אסמכתות ידועות בחיים; אם יש בו חוץ או אין — ימים יודיעו. על כל פנים אותו החזיון ההיסטורי, אשר נקראהו בשם: יצירת טפוס אינדוסטריאלי בחברה, הוא תנא דמסייע להגל.

אנכי אומר בכונה: יצירת טפוס אינדוסטריאלי, יען כי עד עכשיו לא ראינו עדיין את הטפוס הזה בשעת גמר גדולו ואי אפשר לנו לדעת מה יהיה טיבו אז, כאשר ישתכלל ויגיע לשלמותו. מן הנסיון אנחנו יודעים רק את תחלת יצירתו של הסדר האינדוסטריאלי, ואין ספק כי בשעה זו היא מתגלה לפנינו משני צדדים שונים ומתנגדים זה לזה. מן הצד האחד — נתמעטה תאות המלחמה בח־ב ובחנית והתגבר שחרור רוח האדם מן העלים הכבדים אשר רבצו עליו בימי הבינים, קטנו זכויות יחידי סגולה מיוחסים ונדלו זכויות ההמון הגדול. אבל מן הצד השני — עיני האדם הישן היו נטויות לעומק אין־סוף, בשעה שעיני האדם החדש מקיפות רק שטח יותר רחב. הראשון יצר את הרליגיה והמטפיזיקה, אשר עסקו בשאלות: מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור, אף על פי שהשאלות האלה היו

אסורות ומסכנות. אבל תמצית שני החזיונות האמורים, פנימיותם וסוד קיומם היו אך ורק השאלות האלה. האדם השני, להפך, רוצה להיות פוזיטיבי, הוא רוצה לפתור אך את שאלות ההוה או את השאלות אשר יש להן יחס קרוב או רחוק אל ההוה. הוא רוצה להתכוץ ולהצטמצם, הוא בעצמו חג חוג ומרמה את עצמו ואומר: חוג זה קבוע מששת ימי בראשית ולא יעברנו איש וישאר שלם בגופו ובנשמתו. האל, אשר יעבור אותו בר־נש זה בחיים ובספרות, הוא — הריאליות. בשם האל הזה אמנם החלו רבים ושלמים לעבור בשביל החיים הריאלים ויעמלו הרבה להאיר המון שאלות בחיים האלה ולקרב את פתרונן; אבל אין ספק, כי האל הזה איננו אותו האל הגדול היחיד והמיוחד, עלת כל העלות וסבת כל הסבות, דלית מחשבה תפיסה ביה כלל.

למען בקר את הפרינציפה הריאלית, עלינו להשתמש עוד הפעם ברעיונותיו הפילוסופים של הגל. על פיהם כל תיזה מתפתחת עד שהיא מגיעה לאנטיתיזה. כלומר: כל חזיון בעולם וכל רעיון באדם, כשהם מתפתחים עד הנקודה היותר גבוהה, האפשרית להם, בהכרח הם מכחישים את עצמם לגמרי. אם באמת המדה הזאת נמוד את הריאליות, נוכח על נקלה שהיא איננה אוחה האמת האחרונה, אשר אליה עינינו נשואות. הריאליות שואפת להבין בפילוסופיה ובתורה, לצייר בספרות היפה ובאמנות, להשיג בחיים את האינטרסים הריאלים, הממשיים המטריאלים. אבל איה איפה גבול הריאליות? מדוע ריאליות הן שאלות העולם הזה ואי־ריאליים כל אוהם המכאובים הקשים, אשר ירגיש האדם לרגלי השאלות הנצחיות, אשר כלתה נפשו לפתרן? מדוע חוסר־לחם ונקיון־שנים מעיקים ומציקים ממש, וחוסר־אידיאל ונקיון־הנשמה אך וא"ו דכתיבא אאופתא נינהו? במה נשתנה שאלת הקיבה מכל יתר השאלות המרות והמאררות, אשר כאלפי חרבות שנונות הן דוקרות ומבתרות אותנו בתרים בתרים? — בעיקר הדבר, ריאליות ונמצאות ממש אינן אלא אותן ההרגשות של המכאובים הגשמים והרוחנים. חוסר־לחם וחוסר־איריאל כשהם לעצמם אינם כלום. רק בשעה שנרגיש אותם הם מתהפכים למכאובים, ואז אחת היא לנו מאין בא המכאוב. אם כה ואם כה מכאוב אחד אנחנו חשים, ומה יתנו ומה יוסיפו לנו כל אותן ההבדלות, אשר יבריל האדם בין הגשמי ובין הרוחני?

הנה כן, גם את העולם הגשמי אנחנו יודעים רק על ידי ההרגשות, כלומר על ידי פרוצס רוחני. ועל כן ריאליים אינם האינטרסים המטריאליים או גם המטריה בכבודה ובעצמה, אלא אותן ההרגשות שבנפשנו פנימה, אשר אנחנו מרגישים כפעם בפעם בשעה שחושינו מוסרים לנו תמונות ידועות, בין שהן גשמיות ובין שהן רוחניות. אם לא נואל להאמין, כי רק אותם האינטרסים האילימנטרים המשותפים לכל בני האדם ולכל החיה אשר בארץ הם הנם ריאלים, אלא נלך הלאה בדרך ההתפתחות האנושית, נראה גלוי, כי ריאלים וממשים הם כל אינטרסינו, כל מכאובינו, ואפילו — ולפעמים גם רב יתר — בשעה שאינם אילמנטרים, או פשוט בהמיים, אלא רוחנים לחוד. המושג „ריאליות" בהתפתחותו סותר אפוא את עצמו לגמרי ומגיע לידי הפכו. יש לנו, בני האדם, רק ריאליות אחת, והיא איננה הארציות, המטריאליות, הסובבת אותנו, אלא עולם ההרגשות, אשר בק־בנו פנימה.

הספרות הרוסית בקצה שנות החמשים ובשנות הששים, וגם אחרי כן, היתה כלה ריאלית־אילימנטרית. בספורים, בבקורת ובפובליציסטיקה היתה רק מטרה אחת לנגד עיניה. היא לחמה בעד התקונים, שהיו דרושים בשעה ההיא בחברה הרוסית: הרחבת הזכויות הריאליות־האילימנטריות של המעמדות הנמוכים. היא בשרה, תקעה והריעה, כי הסדר האינדוסטריאלי נולד ובא לעולם, כי שעתו של הסדר הפיאודלי עברה מבלי שוב עוד. נשובה אל החיים ואל האינטרסים הריאלים! עת לנו לשבת על הקרקע ולתפוס מקום בה! לא לעוף אל השמים, אלא לחזור אל הארץ — זאת חובתנו ונעשנה! — אלה היו הפתגמים של החברה החדשה ושל הספרות החדשה. אז נולד הפסוק הנודע: זוג של נעלים חשוב רב יתר משקספיר או מפושקין! חלק החברה, אשר עלה מעלה מעלה בשעה זו, היה שמח בגורלו ובתורתו—תורת הריאליות־האילימנטרית, והחלק השני, אשר אזלת ידו לחטוף חתיכה הגונה מן הסעודה השמנה, דרש בשם התורה הזאת תקונים חדשים בחיי החברה, באמרו: עד עכשיו היו מפרנסים אותנו מטל השמים, עכשיו שטל זה בטל והלך לו, הבה, נטול חלק במשמני הארץ. האי עלמא כבי הלולא דמיא, חטוף ואכול חטוף ושתי, כי מבלעדי הארציות אין בעולם ולא כלום! — הנה כן נהפכה התורה המטריאלית של הבורג׳ואזיה ותהי לה לרועץ; כי בשם התורה הזאת בא הפרולטריאט ודרש להפוך את הקערה על פיה. הספרות הרוסית הצטמצמה בד׳ אמות של התביעות האילימנטריות, לפי שהן היו צורך השעה היותר גדול והיותר נכבד; אבל היא חשבה חיי־שעה לחיי־עולם, ותשכח בחפזה, כי פתרון שאלות השעה לחוד ופתרון שאלות העולם לחוד. וכי אם גם נמצא תשובה לראשונות, עדיין לא נצא לחירות מן השניות. היא אמרה: כל אשר לא לנו, הוא לצרינו. מי האיש אשר לא יוכל להפטר פעם אחת ולא יוסיף מכל העבודה הקולטורית הקשה והכבדה, אשר עבדה בקרב האנושיות מיום הולדה ועד עתה, ובעיניו יראה ובאזניו ישמע ובלבבו יבין את הנצחיות, את הרוחניות ואת הצער העולמי שבהן — בוגד הוא בחברה, בוגד בכל היקר והקדוש, בוגד, ששוב אין לו תקנה.

ובוגד כזה היה גם אפוחטין בעיני הלוחמים הגדולים ומשכילי הרבים, אשר בספרות הרוסית. בוגד, יען כי משורר אינדיבידואלי היה ויפרוש את עצמו מן הצבור. תנים לבכות את ענות ההמון וכנור לשיר את חלומותיו לא נעשה. שאלות אחרות נקרו את מוחו, שאלות, אשר דבר אין להן עם הסביבה הסובלת והלוחמת. אם נעבור על פני השירים, אשר שר, ועל פני הספורים, אשר כתב — כי גם ספורים אחדים, מלאים חיים ושירה, ספר לנו אפוחטין — אז נמצא בהם יסורים ומכאובים למדי, יסורים של אהבה וקנאה, של יאוש וספק, של רוגז והתמרות; אבל לשירים של פגעים, למכאובי המון נענה ונדכה אין כל זכר. ערה היתה שכינתו ואזניה קשובות רק ליללת נפש רכה וענוגה, כי תעטוף ותשפוך שיחתה, את דמעותיה שם בנאדו, הלא היא בשירתו; יגון כוכבי אורה, בכית פרחי חמד, צער עולם ומלואו — תספר לנו שכינתו האבלה, אשר כלה קסם, חן ויופי. אבל ערלת־לב ואטומת־אזנים היא השכינה העדינה הזאת לשוד עניים ולאנקת אביונים. לא ירכו את לבבה הנמקים מעוצר רעה ויגון ולא יעירו את חמתה גוזלי עור העם מעליו ושארו מעל עצמותיו. כאורח מעולם אחר נטתה השכינה הזאת ללון בעמק

הבכא — והיא לא ידעה ולא שמעה דבר מכל הנעשה בתוכו, כי לבכה ונפשה קולות אחרים ושירות אחרות מלאים היו על כל גדותיהם.

אין את נפשי הפעם לנתח את שיריו ואת ספוריו של אפוחטין, — עבודה כבדה ונכבדה. אנכי חפצתי להגיד רק דברים אחדים על המשורר שלא בזמנו הזה, העומד גלמוד בין חבריו הסופרים והמשוררים, אשר רבים היו בספרות הרוסית בשנות הששים, — גלמוד הוא עומד, יען כי זרם הזמן לא סחפהו במרוצתו. תמונה זרה ומלאת ענין!

בר־טביה*).

*) על מאמרי ב„הדור" (חוב' י"ח, י"ט): „הרהורים רעים" ו„מי קבל ממי" חתמתי בשם „בר־דרומא". עתה הוגד לי כי בפסידונים הזה כבר השתמש בספרותנו אחר. הנני מבקש מחילה מאותו הסופר, החותם בשם זה, ואבטיחהו כי מעולם לא חשבתי להתקשט בשמו או לעשות אותו אחראי למאמרי. מעתה הנני בוחר לי שם אחר לחתום בו את מאמרי.

אל הסופרים העברים.

ב *).

המדעים המודרנים העומדים בימינו עתה על יסודות קבועים, היו מתחלה מכוסים באפלת הרגש. בשני דרכים רכשה לה האנושית את רכושה המדעי האחד: על ידי ההמצאה של הנטיה הפנימית, החפוש בעזרת החוש הטבעי והארת הדמיון, והשני: על ידי שמוש בנסיונות שונים. החימיה והאסטרונומיה, אלו שני המקצועות, אשר בתקופתנו לנגד עינינו התפתחו במדה מרובה כל כך, היו בתחלתן המצאת הנטיה הפנימית, וחכמת הרפואה והטבע נגלתה גם כן בתהלתה רק כעין שירה דמיונית מלאה חלומות. ערך האלחימיה והאסטרולוגיה גדול מאד, באשר כי הן היו המצאת הנטיה הפנימית, שדחפו את האנושית לעשות נסיונות ולהשיג על ידי הנסיונות האלה אותו הרכוש המדעי של החימיה והאסטרונומיה. בלי ההמצאה של הנטיה הפנימית אי אפשר לשמש בנסיונות, ואם משמשים, אז לא יביאו הנסיונות שום ב־כה ותועלת. אם לא תדע מתחלה מה שאתה מבקש, אז לא תלך לחפש, וגם אם תלך, בהיותך מקוה, שמא יזמין המקרה לך המצאה חדשה, אז תיעף אחרי הצעדים הראשונים ולא תשיג מאומה. לא כן כשתלך לחפש דבר מה, היינו, אם הצבת לך למטרה דבר מה, אז אם גם הדבר הזה אינו ברור לך למדי ואם גם המטרה הזאת היא דמיונית, הנה בכל זאת תעשה חיל ותשיג דבר מה. אפשר כי הנסיונות הראשונים לא יעלו בידך, אבל המטרה המרחפת לנגד עיניך, היא תתן לך עוז ואמץ לב לשוב ולהתחיל מחדש.

*) עיי' „הדור", חוברת כ"ט.

ההמצאה של הנטיה הפנימית, החפוש בעזרת החוש הטבעי, היינו, להרגיש מבלי לדעת ולהכיר, או בדברים יותר ברורים, ההסתכלות החזיונית — אם נבואה או שירה, אחת היא לנו — זהו הצעד הראשון בסלם ההתפתחות, המכריח את האנושית לעשות גם את הצעד השני, היינו לשמש בנסיונות ולבקר ולחקור בעזרת הנסיונות אחרי האמת שבההסתכלות החזיונית והחושית ואחרי ההפרזה הרמיונית שבה. מובן מאליו כי אותה האמת שבהסתכלות חזיונית הולכת ומתרחבת על ידי השמוש בנסיונות, אבל גרעינה כבר היה נמצא בההסתכלות החזיונית.

ועל יסוד ההשקפה הזאת הנני אומר: כל המדעים היו בתחלתם שירה וכל שירה אמיתית סופה להיות מדע. וזהו הטעם, שהעמים בילדותם, בתחלת התפתחותם והכרתם את העולם, אומרים דברי שיר ובזקנותם — דברי חכמה. כשאני לעצמי, אינני משפיל את השירה לחשוב אותה כמשמשת אצל הרעיון. אנכי הנני דורש, כי השירה בעצמה תהיה מטרתה של השירה, ובכל זאת, או רק על ידי זאת, תביא תועלת מרובה להאנושית. תועלתה היא: כי הוא פותחת לפני בני האדם, בעזרת ההסתכלות החזיונית או המצאת הנטיה הפנימית, את המקומות, שהיו עד עתה מכוסים בערפל ומביאתם לידי חקירה אמיתית.

ונשען על זה הנני דורש מן המספרים, כי ירחיקו מספוריהם את „המעשיות" ואת כל הדברים שאינם נוגעים לגלוי הנפש. אין מטרת הספור לברח את דעת ההמון ולגנוב את לבבו. מטרת הספור היא, להכין את המקום ולפנות את הדרך בעזרת ההסתכלות החזיונית או המצאת הנטיה הפנימית לפני ההכרה והידיעה. הספורים הנם תעודות אנושיות בעד בעלי ההכרה והידיעה. אנשים חכמים מזוינים בכלי המדע יושבים ומתבוננים אל נפשו של האדם וצפונותיה, אבל העולם הנפשי מכוסה בעד אלו המשמשים בנסיונות בערפל כבד. בכדי שנסיונותיהם במקצוע הזה יביאו את התועלת הרצויה נחוצה להם המצאת הנטיה הפנימית, היינו, הסתכלות חזיונית. ואת ההסתכלות החזיונית הזאת ממציאים לנו המספרים, המשוררים האמיתים, אשר בחוש השירה שלהם הם מוצאים את הדרך אל העולם הנפשי, הנעלם מעינינו; אותו הדרך, אשר בו ילכו בעלי ההכרה ובנסיונותיהם ילמדו להכיר את כל הפנות הנעלמות.

ובכן המספר מ„מהלך המפרידים", המכיר היטב את מטרת השירה, יהא מוכרח להרחיק מספורו את „המעשיה", שאינה מוסיפה מאומה ואשר כל מטרתה היא רק לבדה את הדעת ולגנוב את הלבבות. למספר כזה דיה נשימה קלה או צעד אחד, כי יבוא לגלות בחוש השירה שלו ובהסתכלותו החזיונית את מסתרי הנפש.

הלאה השיחות, הלאה הסימנים החיצונים, הלאה „המעשיה"! הרצאה פשוטה וטבעית, מבלי כל שיחה יפה; זה הוא הדבר שאני דורש מן המהלך החדש, שקראתיו בשם „מהלך המפרידים". השיחות הנאות והמקושטות מסוכנות גם לסופרים הכותבים בשפה חיה ומדוברת, על אחת כמה וכמה לסופרים עברים, הכותבים בשפה ספרותית.

המשוררים הנם אנשים, המפנים בהסתכלותם החזיונית את הדרך בעולם הנפשי של האדם לפני בעלי המדע, ואם אך תהיה המטרה הזאת לנגד עיניהם בשעת יצירתם, אז לא יוסיפו עוד להיות כתועים וכמגששים באפלה. יצירתם תקבל צורה אחרת ותביא את התועלת הרצויה.

ג.

האמנות או השירה איננה מדעית — זוהי אמת, אבל סופה להביא לידי מדע. האמנות האמתית, לא האמנות החזיונית המוסרת את הדברים כמו שהם, כי אם האמנות היוצרת, אשר בכח הדמיון והנטיה הטבעית היא מוסרת לנו את המחזה כמו יצירה חדשה, האמנות הזאת אינה אלא הסתכלות חזיונית והרגשה קודמת בנפש המראה את הדרך, אשר על בעלי הנסיונות ללכת, למען השיג בנסיונותיהם את המטרה הרצויה. וכעין זו היא באה שלא בכונה, כי אם בהרגשה פנימית, לידי גלוי נסתרות, שעד עתה לא חדר אליהם השכל.

ומשפטי זה יבאר למדי את ההבדל שביני ובין המספרים בעלי האקספרימנטים.

הרומן האקספרימנטלי בא בכונה תחלה לחזק ולהביא ראיה ליסודות מדעיים, וכונתו זו היא תקלתו. אנכי, להיפך, הנני דורש, כי המספר לא יכוון מאומה כי אם יחפש, ומה שימצא בנטיתו הפנימית והסתכלותו החזיונית, יבוא ויגלה לנו, למען יבואו בעלי הנסיונות ויאדירו על ידי זה את תורתם. אם יתחיל המספר לכתוב בכונה תחלה, אז הוא פוסק מלהיות מספר־משורר והוא אינו אלא מספר־מפלפל הבונה את דבריו על יסודות קבועים על ידי אחרים, בעוד שמטרת המספר היא להראות את היסודות, אשר אנשי המדע יבנו עליהם את חקותיהם. המבטא הזה אינו ברור כראוי והוא יכול להביא לידי טעות, ולכן הנני מוכרח להוסיף ולבאר: מטרת המספר היא, להראות את הדרכים אשר על אנשי המדע להאיר בחקירתם.

המשלים הבאים יבארו את דברי, הנראים כסתומים בעיני אלה שאינם רגילים בכך.

ב„תלאות וורטר הצעיר" מצייר לנו המשורר בדברים קצרים מצב נפשי, אשר עוד גם עתה הוא סתום וחתום לפנינו. הוא אומר במכתבו מיום 22 אווגוסט: „איני יכול לשבת בטל, אבל לעבוד אי אפשר לי". בדברים הקצרים האלה, שהם תוכן כל המכתב, הננו רואים, כי המשורר מראה לנו נינוד נפשי הנכבד מאד לבעלי תורת הנפש. „לשבת בטל אי אפשר לו, אבל גם לעבוד אינו יכול ואינו יודע איך לצאת מן המצר" — חידה נפשית ישנה, אשר בפעולתה הכבירה היא נראית כחדשה, חידה נפשית, המעסקת את האמנים היוצרים בכל מקצעות הספרות. בספרותנו החדשה טפל בה ברשרסקי. החידה הנפשית של הגבור הראשי בספורו „באין מטרה", ארמוביץ המורה, היא „לשבת בטל אינו יכול, ולעבוד אי אפשר לו".

החושבים שבמשוררים נותנים כל אחד ואחד טעם מיוחד להחידה הזאת, אבל דעת החושבים שבמשוררים אינה נכבדה לנו. העיקר היא החידה בעצמה, שמצאוה האמנים בנטיתם הפנימית והסתכלותם החזיונית, והשאר, יבואו החוקרים בעלי הנסיונות ויבארו לנו את פתרונה. והחוקרים ימצאו פה כר נרחב לחקירתם. טפוס „המורכבים", המצטיין בנינוד הנפשי הזה התפתח במשך העת וקבל צורות שונות. מורכב, שהוא בעצמו הקרבן בגלל הנינוד הנפשי זאת היתה צורתו הראשונה, מורכב, שפגיעתו רעה והעושה את האחרים לקרבנות, זאת היא צורתו האחרונה שהננו פוגשים בספרותנו, ובכן הננו רואים, כי המספרים האלה המציאו מבלי כל כונה, ורק בהרגשתם הפנימית, חומר רב לאנשי המדע.

ההיפך מהם הם המספרים בעלי האקספרימנטים. לדוגמא אפשר לנו לקחת את זולא וספוריו.

בקבוצת ספוריו מקרט רונין הוא חפץ להראות לנו את אמתתו של חוק הירושה הטבעית. ומה עלה בידו? לא כלום. לבעלי המדע לא הראה כלום. כנסיונות אי אפשר לחשוב את השתלשלות המאורעות שבקבוצת ספוריו. אם נבא להציעם לפני בעל הנסיון, אז ישיב לנו „לו ראיתים בעיני, כי אז אפשר שהיו יכולים להוכיח לי את אמתתו של חוק הירושה הטבעית, אבל כיון שכל אלה הוא פרי דמיונו, אז אי אפשר להוכיח על פיהם דבר”. דברים כאלה ישיבו לנו בעלי המדע, אם נציע לפניהם את המאורעות שבספורי זולא ובכן: כדברי מדע אי אפשר לחשבם וכמו הסתכלות חזיונית גם כן אי אפשר לחשבם, יען כי לא בנטיתו הפנימית המציאם זולא, כי אם נשען על יסודות מדעיים התאמץ לחבר ולהמציא את מאורעותיו.

אפשר להביא עוד דוגמאות אחדות מסופרים אחרים, אבל הנני חושב כי דוגמא זו, כבר מספיקה לבאר היטב את ההבדל שבין מהלכי מהלך הפירוד ובין בעלי הרומן האקספרימנטלי.

י. א. לובצקי.

עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה.

דִּמְדּוּמֵי עַרְבַּיִם עֲנוּגִים
אַט שׁוֹקְעִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,
לְבָדָד רַק שְׂרִידֵי זֶהֳרוּרִים
עוֹד לוֹחֲשִׁים בְּרַחֲבֵי שְׁמֵי רָמָה.

לְבָדָד בְּרִקְמַת עֲנָנָה
קַו אוֹרָה מְהַבְהֵב, גּוֹוֵעַ,
וּכְמִפְרָשׂ שֶׁל מֶשִׁי שְׁחַרְחַר
עַל שַׁחַק בַּלָּט מִשְׁתָּרֵעַ.

בָּאֲוִיר רֹךְ צִנַּת עֲדָנִים
מְנַשֵּׁב מֵרְכָסֵי הַגְּבָעוֹת,
עֲתֶרֶת שֶׁל רֵיחוֹת חֲרִיפִים
מִתַּמְּרָה מִכָּרִים וּבְקָעוֹת.

כַּאֲחוּזִים בִּקְסָמִים נִצָּבִים
אִילָנוֹת כִּפְאֵרָם הָרַעֲנָן;
בְּרוּמֵי הָאֲוִיר הַמְּדַמְדֵם
מַצְמִיר עוֹד שִׂיאָם הַשַּׁאֲנָן.

בַּמֶּרְחָק עֲטוּפָה אַד־תְּכֵלֶת
מִשְׂתָּרְעָה שַׁלְשֶׁלֶת הֶהָרִים,
כְּגוּשֵׁי מַחֲשַׁבִים מְטַפְּסִים
עַל גַּבֵּי צַלְעוֹתָם יְעָרִים.

וְהוֹלְכָה הָאָרֶץ וְקוֹדְרָה
וְהוֹלְכָה עֵין שַׁחַק וְקָמָה —
וַחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם לְאִטּוֹ
מִתְמַלֵּא עֲצֶבֶת נַעֲלָמָה.

עַל גַּבֵּי גַּבְנוּנֵי הַגְּבָעוֹת
וּבְסֵתֶר עֲרוּצֵי עֲמָקִים
בִּירַקְרַק הָעֵצִים הַקּוֹפְאִים,
בִּשְׁבִילֵי דִמְדוּמֵי הַשְּׁחָקִים.

בַּכֹּל מְרַפְרֶפֶת וְשָׁטָה
עֲצֶבֶת זוּ חֲרִישִׁית וְרַכָּה —
כִּמְדֻמֶּה שֶׁנִּשְׁמַת הָעוֹלָם
בַּסֵּתֶר, בַּסֵּתֶר מְבַכָּה.

כִּמְדֻמֶּה שֶׁחֲלוֹם הַחִדָּלוֹן
זוּ נֵעוֹר עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה,
וּבְאַפְסֵי הֶחָלָל כִּשְׁמָמִית
הוּא רוֹקֵם רִקְמָתוֹ הַנְּשַׁמָּה.

י״ל ברוכוביץ.

אֶסְתֵּיטִיקָה.

רשימה

מאת

מרדכי רבינזון.

אני שונה את הפילולוניה העתיקה וספרי מאבקים יותר מדי, על כן חלוני האחד פתוח תמיד.

מן השעה הששית בבקר עד האשמורה השניה בלילה אני שונה וחוזר בעל־פה את הכללים והשרשים שלי וקורא בספרים וכתבי־יד בשפות קדמוניות שונות, כי התֵּיזה שלי — „האסתיטיק היוני בצלמי כתב הירוגליפים“ — דוחקת.

וכל זה אני עושה על יד החלון.

החצר הקטנה והצרה אשר לפני עם כל יושביה, בריותיה ומראותיה התמידיים נהפכה כבר בעיני להקבינט שלי ואין בה דבר אשר יט־ירני ויפסיק משנתי.

הדמיון האנטיקי שלי עשה את העולם הקטן הזה לבית־אוסף של דברים עתיקים.

האשה הזקנה והשלוה היושבת שם ממולי עם הנער הקטן ועוסקת במלאכת־יד — פינילופי וטילימכוס; הקולות האיומים והנחרות העולים בכל יום בשעת ארוחת הצהרים מאחת הפנות בקומה התחתונה — פרומיתיאוס צורח; הפנים הגדולים והרחבים עם מצח גבוה בולט וחלק וזקן פטריארכלי ארוך ורחב, שאיזו מלנכוליה שבעה וחשיבות אנטיקית נסוכה עליהם, המוצאים בנחת אחרי הארוחה מאחר החלונות מימין — אֲגַמֶמְנוֹן.

ושם בשמאל בחלון עם הוילון האדום מזמוטי אהבה נצחיים — ארמון סַרְדַּנַּפַּל.

בלבי, לב פילולוג ישר ושוקט, לא נתעורר מעולם רוח־הככישה לשית עלי מצור — אף שאגממנון שכני, כמדומני, היה לי לבעל־ברית בחפץ לב.

ככה עברו לי ימים רבים של למוד מתוך הרהבת־הדעת ומנוחה שלמה. התיזה שלי עשתה צעדים גדולים לפנים.

בבקר אחד הובא דבר חדש לבית־אוצר העתיקות שלי.

אני שקוע באיזה פרק ישן ומוציא ריח אבק מתַנק על דבר כתב הירוגליפים — והנה קול אשה נעים ומלא־נשמה משתפך בחצר וחודר לאזני...

הרימותי את ראשי באופן אינסטיקטיבי והטיתי הצרה בתנועה אחת את מסך חלוני שעשיתי ממטפחת צהובה גדולה להסתר מקרני השמש המתגנבות אל החצר דרך קרן־זוית בשעות הבקר — והנה ממולי על דף החלון הפתוח, שהיה סגור תמיד, נשענת בשתי ידיה וכפופה עד החצי עלמה עם קוצת־קשת שחורה, פנים חכלילים ועיני־תהום... היא מביטה אל החצר ומשוררת.

— יִנוּם... עבר לחש על שפתי.

השתוממתי רגע ומבלי משים כוננתי היטב את משקפי על חוטמי כאלו אמרתי לקרוא את הכתובת שמתחת.

בוש ממבטי זה ואדמוני מעלבון פילולוגי חזרתי והשקעתי תיכף את ראשי בספרי הישן והמחניק...

במקום התמונה הנפלאה הנושבת חיים חזרו ונתמשכו לנגד עיני שורות שורות של תמונות הירגליפיות, חורות, בעלות מום.

השתעלתי — שעול קל של מלומד.

והנגינה משתפכת, משתפכת — עצובה, מקוה, מסרבת, דורשת —

על פני התמונות הירגליפיות עבר איזה זרם חי — נפשי נכחפה בתוך הגל.

משקפי הורמו בכבדות — מבט של תלמיד־חכם שעברה עליו רוח שטות.

הפעם לא הייתי יחידי: טילימכוס הוציא את ראשו הקטן ויבליט עינים גדולות, נראה הראש הגדול של אנממנן עם גבות מורמות וזקן רועד מעט; תחת הוילון האדום נראו תמונות נרדמות, פרועות, תמהות.

איזה רוח אביב נשב בבית אוצר־העתיקות המאבק שלי.

התיזה — הרגשתי פתאם איזה נקור חד בלבי.

ואני מתגבר, מתנועע ומשנן באנרגיה את הטקסט הישן, משמיע קונטר־נגינה — ונאבק כמתיאש...

לא נתקררה דעתי עד שהחלטתי, כי קולו הקוסם של אורפיאוס הוא העולה באזני לעזור לי לנצח את התיזה.

אורפיאוס עזר לי בבקר, בבקר ככנף־רננים ביער — ואני הולך ומנצח...

בחיי לא בא כל שנוי. עברו שבועות אחדים.

יום אחד ישבתי בשעה הרביעית אחרי הצהרים ושננתי בדרכי לפני החלון איזו גרמטיקה עתיקה, דבר הנוח לעכולי אחרי הארוחה — פתאם והנה קול שנון וחוזר אנרגית ודחוקה של מלות לטיניות בלתי ברורות — עולה באזני.

— מַליקום, קליקום, הוקום פוקום...

הרימותי את עיני בתמהון וצל מרירות של קונקורנציה: ה י א נשענה כפופה על ספר המונח על דף חלונה, אצבעות שתי ידיה טבועות בצמרת שערותיה הפרועות — ופיה ממלל בעוז, בעקשנות, בקצת חוסר סבלנות וחמה מסתרת.

— מליקום, קליקום, הוקום, פוקום...

הצפור של הטרלים השמימיים — והחזרה המונוטונית והדחוקה הזאת? אורפיאוס — והוקום פוקום?

איזה רגש אסתיטי נעלב בי. הרגשתי איזה גועל.

השפלתי את עיני אל הגרמטיקה שלי והשתדלתי בכל כחי להסיח את דעתי ואת חוש־השמיעה שלי מן החזרה העולבת והמנועלת הבאה מן החוץ — לשוא! ארבה של „הוקום פוקום" כסה את כל שורות ספרי הישן — ומלא את אזני באיזו המיה משונה.

קמתי בפתאם ובעצבות ואחל להתהלך בחדרי.

— תלמידה של המדיצינה — חלף רעיון במוחי — חבל!...

המחשבה הזאת נתאשרה אחרי כן בשובי אל החלון. לפניה היה מונח ספר אנטומי גדול. מסרקות שערה — גלומי משי שחור — התפתלו על ציור של אדם משולב בגידים...

איזה גועל מפחיד אחזני.

והידים הצחורות והענוגות האלה, המהפכות את הדפים כמו מבקשות את הסוף — הן חותכות שם על שלחן־האנטומיה את נבלת האדם, מפקקות עצמות מת ומותחות גידים שנקרשו?

איזה רטט של תעוב נורא עבר בכל עצמותי.

הבטתי בחרדה על כתלי חדרי כאלו הייתי רואה שם איזו צללים מפחידים... יראתי להשאר לבדי.

מהרתי לשים עלי את מעילי ולקחת את מקלי — ולהמלט.

האור הגדול והחפשי והמולת הרחוב, שלא יצאתי אליו זה כמה, הכוני בסנורים ובתמהון. קבלתי דחיפות אחדות מן העוברים והשבים מפנים ומאחור — ואתמלט אל הגן אשר מנגד.

בשבתי על אחד הספסלים נוכחתי, כי יצאתי בגלוי ראש.

מני אז נעשה הדבר לקבע.

מה שהרוחתי על ידי העזר של נגינת אורפיאוס בבקר, שהלכה ונעשתה יותר ויותר עצובה, קובלנית ועמוקה — הפסדתי על ידי בטולי כשתי שעות, מן הרביעית עד הששית, שבליתי בכל יום בגן, בהיותי מגורש מבית־עדני על ידי אותו „הוקוס פוקוס" והאנטומיה.

עצבי נתגרו מעט — אבל אין רע. שנתי. שנת עובד ישר, שהיתה מתוקה תמיד ומלאה בחלומות נעימים של טיולים בגנה התלוי של שמירמית ועל הר פרנס. של חבוק ונשוק עם רעמסס הגדול ופרעה נכו — שנתי זאת הפרעה ונהייתה מעט מעט על ידי הרהורים ומראות מבהילים של אורפיאוס רוכב על גבי חוט־השדרה של שלד גדול ומכה בו בגרמטיקה עתיקה, או הוקוס פוקוס בדמות זבובים מפחידים גדולים מנקרים את עיני... אבל לא שמתי אל כל זאת לב. התיזה שלי נמשכה בכבדות כ„רכבו פרעה" — ואת כל זאת קבלתי באהבה.

מסתמא, כך צריך להיות...

בשובי יום אחד מן הגן מצאתי על שלחני פתקא קטנה, שבה כתוב לאמר:

„אדון! חכה לי בשובך, כי דבר לי אליך. — אנה שוטינוולד".

— האם פה היתה איזו אשה?... ומי היא?... ואיזה דבר לה אלי?..

לבי דפק בחזקה ופני אדמו וחורו חליפות. הבטתי מסביב — כלי ביתי היו הפעם בעיני חסרי־טעם כל כך !...

לא ידעתי מה לעשות. טלטלתי את שני כסאותי החשודים ממקום למקום, כסיתי בחפזה את המטה שאינה עשויה, — פניתי מעל השלחן את בקבוק־הקהוה המעושן — ועדיין לא נתקררה דעתי. איזו סערה מוזרה התחוללה בי — —

— איה הפילולוג המיושב שבי ?...

בעודני חושב להציג את מקלי בפנה ולהסיר מעלי את בגדי העליון — דבר שלא עשיתי עוד מעולם. — והנה דפיקה תכופה ואנרגית בדלת.

לא הספקתי עוד לאמר : „יבא !" — והדלת נפתחה בבת־אחת ואל החדר נכנסה — ה י א !...

— ראשית — בקשתי — אמרה הבאה בהתהלכה בצעדי און בחדר, מבלי התבונן אל הכסא אשר הגשתי לה — שתסיר את הסמרטוט הצהוב שלך מן החלון, העולב את רגש האסתיטיקה שלי ועוכר את רוחי...

איזה רגש של התנגדות ועלבון הטיל סער ברמי.

— רגש האסתיטיקה ? והוקוס פוקוס ? וחתוך הנבלות בבית־האנטמיה ? המרמה את כי לא ארע דבר ?...

כל זה חשבתי בלבבי ולא מצאתי עוז להעלותו על לשוני.

היא ישבה רגע ותיכף עמדה ותשב ללכת בחדר בצעדים עוד יותר גדולים.

— ושנית — בקשתי שתפדני מפשיקת השפתים הארורה שלך... אולי תנסה ללמוד בלחש, כי כל הכאה והכאה של „חטיבת העצים" שלך פולחת את מוחי... התבין ? רחים אמתיים — אפשר להשתגע, חי נפשי...

— הוקוס פוקוס נבזה ! — המו כל קרבי — טמאת־נבלה !...

— כמדומני, ההלותי לנמנם והמרקחה הפנימית סותמת את הקנה שלי — כמדומני, שנגברתי לומדת.. מריצינה...

איזה צחוק בוז זר ופרוע עוה את שפתיה הרוגזות.

— ראה בקשתיך, אמרה בהחזיקה ככר בכף המנעול — ואם לא, אז אהיה מוכרחת לבקש לי מעון אחר... — ותצא.

המלים האחרונות השביחו תיכף את רוחי הלוהט והסוער כמו טבילה קרה... הן גם הפחידו אותי מעט...

מני אז נסגר חלוני.

בבקר אחד לא שמעתי את נגינתה. הבטתי אל החצר — חלונה היה סגור ומכוסה במסך שחור כעין סמויה...

ירדתי לשאול על אדותיה את פי שומרת הפתח הפונה לרחוב אחר.

— מרמואיזל שוטינוולד יצאה מזה.

— והאדריסה שלה ?

— אינני יודעת.

שכבתי בנפילת הטמפרמנט למטה מן ה„אפס".

יום אחד בקרתי בבית-החולים, במחלקה של חולי-עצבים, את אחד מידידי, את התלמיד-לפלוסופיה נ., שהיה הולך לנוח שם אחרי כל קריזיס של עצבים שהיה תוקפו בין פ״ק לפ״ק של הדיסרטציה שלו.

ישבתי בגן והשתדלתי לבדח מעט את ה„שופּהנהואר" שלי.

על פני עברה עלמה מטיילת אחת בצעדים מדודים ומשוררת בחשאי.

הסתכלתי בה — ה י א — — —

היש לי בזה איזה חלק? — — שאלתי את נפשי בעזבי את גן-החולים.

בְּבֵית הַמִּשְׁמָר.

תמונה

מאת **שלום אש.**

פעם אחת, לפני חמש או שש שנים, כשבא „השוטר" אל „הרחוב" בפעם הראשונה והוא עוד חדש, מאנשי החיל של אותה השנה, ואת מנהגי המקום לא ידע עוד, — אז התהלך פעם אחת ביום הראשון לשבוע בבקר, לפני השעה השתים עשרה, ברחוב העיר, וירא והנה חיים נחום מונדריק קורא בפרהסיה קונים אל חנותו ומוכר להם סחורה. בעיני השוטר היה מעשה כזה למכור סחורה ביום הראשון לפני השעה השתים עשרה — דבר חדש עוד, והלך והוציא את ספר רשימותיו ורשם בו את מעשה מונדריק ומסר את הדבר לסוד (לבית-דין). לבסוף התפשר מונדריק עם השוטר; השוטר נעשה רגיל יותר ויותר, עד שהתחיל לדעת כי אין הדבר גדול כל כך. אבל בינתים עשה הסוד את שלו וחרץ את משפט מונדריק, להיות יושב חמשה ימים בבית המשמר או לשלם קנס עשרים וחמשה רובל.

מונדריק צחק. עשרים וחמשה רובל במחיר חמשה ימים — הלואי שיעשה עסק כזה בכל שבוע ושבוע. מובן בעצמו כי עשה מונדריק אז כאשר הגידו עליו בכל העיר, לאמר: „מונדריק משתכר חמשה רובל ליום" — ויקבל על נפשו את העונש ללכת ול„שבת".

ואולם „ישיבה" לכל הדעות הלא אינה מן המצוות, שאסור חלילה להחמיץ אותן. השתמט מונדריק ממנה מיום ליום...

וימים על ימים עברו. מונדריק כמעט ששכח את הדבר לגמרי, השוטר בודאי ובודאי שלא זכר עוד אותו — ופתאם והנה הפקיד קורא את מונדריק לבית הפקידות, וסופר בית-הפקידות קורא באזני מונדריק את כתב-הדת, להיות יושב חמשה ימים בבית המשמר. מונדריק שומע וצוחק: היך אפשר? בעוד שני ימים הוא עושה

סעודת ברית מילה לבנו הנולד. האם יעזוב חיי עולם וילך ויעסוק בחיי שעה? — שומעים אנשי הפקידות את הטענה הצורקת ולוקחים ומניחים את הכתבים לקרן זוית עד לשעת הכושר. עובר והולך לו איזה זמן ומונדריק נקרא שנית. מובן מאליו כי הפעם הזאת אין לו פנאי, משום שיש לו אח ואחיו זה מכנים לחפה את בנו בעצם היום הזה — ושוב מניחים את הכתבים לעת אחרת. נעשה נס והכתבים נשתקעו בין כתבים אחרים ולא נמצאו, וכך נשתקע הדבר לגמרי לשלש שנים תמימות, עד שמונדריק בעצמו שכח אותו ולא זכר עוד. אכן בבית־המדרש עוד היו מזהירים אותו כפעם והיו אומרים: „גזר דין מכיון שנחתם, שוב אין עוד ממנו שום הצלה!" — אבל הלא בכל אלה אין קול ואין קשב...

פעם אחת, כשקם מונדריק בבקר אחד מעל מטתו ופנה והלך לפתוח את חנותו, והנה השוטר ושנשי השומר באים; קרא: חי וקים! — מונדריק מובל לבית המשמר.

— הוי, פַּנְיֶע לָבָּן (ארוני שיחיה)! ביום השלישי יהיה יום השוק הגדול; מחר עלי לסלק שטר חוב קטן...

אבל לא הועילו תשובה, תפלה וצדקה. החברה לוקחת את מונדריק ביד חזקה.

מונדריקובה (אשת מונדריק) רצה אל בית הפקיד עם ילדה על זרועותיה, לבקש מלפניו רחמים. לשוא: מעיר המחוז בא הכתב...

בית־המשמר העירוני הוא מאחורי הקנצלריה של בית הפקידות, בבית היפה מכל בתי הרחוב, ושני חלונותיו הסרוגים פונים אל עצם השוק באמצע, ורואים משם את כל הנעשה בשוק.

ולעומת המשמר ישר מול פניו נראית חנותו של מונדריק. ועומד לו מונדריק על יד החלון ומביט משם אל פני העבר השני ישר אל תוך החנות ורואה את כל הנעשה בה. יוצא קונה מן החנות ולא קנה דבר, ובני ביתו רודפים אחריו להשיבו, עוזר להם מונדריק מבית־המשמר וקורא: בוא נא, ארון, בא נא!

יהודי, כשאין לו עבודה, יושב וקורא תהלים. לעולם אין אדם מפסיד אצל הקדוש ברוך הוא. אבל מונדריק אוחז את התהלים בידו — ואין לבו כלל אל התהלים. רבונו של עולם! שטר חוב עליו לסלק, מחר והנה כבר יום השלשים ואחד להודש, ויריד כזה, יריד כזה — ופתאם מושיבים אותו, ועתה שב וקרא תהלים!

אחרי ארוחת הבוקר, והאברכים הסמוכים עוד על שלחן חותניהם, ועוסקים קצת גם בפרקמטיה, יוצאים לטייל ברחוב העיר. כשהימים כתקונם „הברזה" שלהם היא לפני חנותו של ארוך־החוטם, למול בית הקהוה הפולני; היום, כשמונדריק יושב הם עוברים לפני בית המשמר: צפרא טבא, ר' חיים נחום, בשביל מה?

— מעשה ישן!

העולם מתלקט, ולכבודו של מונדריק היא מתיצב לפני בית המשמר. מתחילים לדבר במקח וממכר.

— זונדיל קנה שעורים במחיר 2.80 — מספר האחר חרשה.

— יתפקקו בני מעיו, העולם כלו מעט לו! מוסיף השני.

העולם עומד ומדבר. מונדריק עומד נשען על ספף החלון ומשתתף באותה שיחה, אגב קונה הוא מאת ר׳ יחיאל חמשה שקי חטים ונותן לו דמי קדימה. אחרי כן מתעורר האחד ואומר „שלום" והולך לו.

מורה־השעות העירוני משמיע את השעה השלישית. ברחוב נראים תינוקות של בית רבן ההולכים ושבים חבורות חבורות אל ביתם.

— כבר הגיעה שעת ארוחת הצהרים, אומר אחד מבעלי־הבתים.

— כן, מובטח אני בזוגתי שתחיה, שעוד מעט ותקבל את פני בחבה היתירה שלה! אומר מונדריק ונראה ששכח רגע איפה הוא והיה נכון ללכת עם יתר ההולכים.

— שלום, אומרים יתר הנאספים והולכים איש איש לדרכו.

ומונדריק נשאר. פונה הוא לאחוריו ומסתכל: שם בקרן הזוית אשר על יד התנור שוכב „פריץ" שכור העיר בתוך גל של רפש וישן.

מונדריק מזדעזע ממראה עיניו ושב ופונה אל החלון ומסתכל אל השוק. מרחוק הוא רואה את שלמה שלו הבא מן החדר ועושה מלחמה עם חברה של נערים בשוק העיר.

— שלמה! שלמה! קורא הוא לבנו.

הנער בא עד לפני בית המשמר.

— חכה, ואני אראך את ידי. שכר־למוד אני משלם, ואתה עושה לך מלחמות עם הנערים ברחוב העיר. לך כרגע הביתה!

— הנער הולך הביתה.

— אמור לאמך, כי תשלח לי תיכף את ארוחת הצהרים — קורא הוא לבנו אחריו.

הנער נחפז הביתה.

— תיכף, תיכף, הארוחה כבר עומדת ומבושלת, נשמע קולה של מרת מונדריק, והוא רואה את ידה הרומזת לו מעבר הרחוב השני.

— האם היה לך היום איזה פדיון? קורא הוא ושואל לעומתה.

— בעד שלשה שקים, צועק אליו הבן הבכור ועונה לו משם.

— כך הוא הפדיון אם רק אנכי אינני בחנות! כך הוא הפדיון אם רק אנכי אינני בחנות! מתיפח אליהם מונדריק.

— אם כך הוא, אז מוטל היה עליך להיות בחנות! עונה אשתו, והיא כבר הולכת וקדרה בין ידיה.

שלמה הנער הביא מים מן הבאר, להיות לאביו לרחצה. מונדריק רחץ את ידיו, ומונדריקובה „ערכה לו את השלחן" על ספף החלון מבעד לסריגתו. בין „שאו ידיכם" ובין „המוציא" ראה מונדריק את הפקיד הולך ועובר על פניהם, וירמוז עליו לאשתו: נו, נו.

עד שהביאה האשה את הפקיד עד לפני החלון כבר הספיק מונדריק לברך „המוציא".

— מעשה יפה עשית לי! אמר אל הפקיד ויִלעם את „המוציא" — אדם

לוקח אב לבנים ומושיב אותו בבית המשמר. אפשר שאיני משלם ארבעה רובל לשנה בעד הפטנט לחנותי?

— מה היה לי לעשות? שלחו את „הכתבים" אלי...

— פניע לבן (אדוני שיחיה)! הלוני נא עשרים רובל אל הסך הדרוש לי לסילוק שטר חוב.

— תבוא נא מונדריקובה אלי, — קצת לאחר זה, עונה הפקיד והולך לו. מרחוק באמצע הרחוב עומד השוטר נשען אל מוט העץ. למן העת שמונדריק „יושב", מתבייש זה ומתחבא מלפניו. עתה ראה אותו מונדריק מרחוק, בלי דעת עמד השוטר והסתכל באשתו של מונדריק בשעה שנתנה לאישה לאכול, וראה את מונדריק מנקה את שניו בצפרנה של בהן ידו הימנית. בראות מונדריק אותו נענע לו בראשו: הוי פניע! הוי פניע!

עתה אי אפשר היה לו עוד להשוטר להשתמט ויהי מוכרח לגשת.

בכושת פנים קרב אל חלון בית המשמר, ובהביטו אל פני מונדריק, הניע בראשו כמרמז לעצמו: הוי שוטה, שוטה!

— ולמה היתה לך כל זאת? למה? שאל מונדריק ונענע בראשו.

אֵלֵינוּ כּוֹתְבִים.

בן עזאי, מי שהיה אחד מן העוזרים הראשים או מן העורכים של ה„טאג", כותב:

בהחוברת האחרונה של „השלוח" נדפסה השקפה כללית על כתבי העתים הז׳רגניים שברוסיה, והמשקיף יחוה את דעתו על העתון „טאג" שיצא לאור בפטרסבורג במשך חצי שנה, מן יאנואר עד יולי שנה זו, כי —

„התקרב בטפוסו לעתון בולווארי, המשתפל ויורד אל קוראיו ואינו משתדל „להעלותם אליו; את גליונותיו היה ממלא באותה ה„מאמריסטיקה", שמלאה את „המליץ" „בשעתו, וגם באותה הספרות היפה. ה„טאג" היה לא רק מובן ומפולארי אך גם גס. „החומר הספרותי שלו היה משניא את הז׳רגון על כל קורא הגנון „(הקורסיב שלנו). הוא היה עושה רצונו של ההמון והיה מתאמץ בכל יכלתו למצוא „חן בעיני „תקיפי־עולם"... עובדא היא, ש„הטאג" לא יכול להתקיים, למרות מה שהיה „מובן אפילו לשפחה היותר גסה (הקורסיב שלי)". שמחים היינו להאמין, „שמיתתו של ה„טאג" באה מפני תכונתו הספרותית הנרועה..."

המשפט נאמר בסגנון אוטוריטטיבי כל כך, עד שהקורא התמים יכול לקבל את הדברים כהלכה פסוקה, הנוסדה על המציאות עצמה, שאחריה אין עוד לפקפק.

אלו היה לנו מוסד מעין בית דין ספרותי, כי אז כדאי היה למשוך בבלוריתו את האדון הפוסק לאותו בית דין ולתבוע ממנו בכל תוקף הדין, שיוכיח באותות

ובמופתים את אמתת כל האשמות והעלילות שטפל על האורגן הספ־ותי שנספפה זה עתה; אבל עכשיו שמיסד כזה אין לנו, הרי עלינו להסתפק בהזמנת אותו הסופר למשפט דעת הקהל.

ה־טאג" היה עתון בולווארי, גם, משתפל ויורד אל קוראיו, מובן אפילו לשפחה היותר גסה, עושה רצונו של ההמון — אבל במה? איה? מתי? מאה וארבעים ותשעה גליונות יצאו מן ה־טאג׳. ויואל נא המשקיף לקרוא בשם אותם המאמרים או הספורים אשר בשבילם ראוי הוא ה־טאג" לטפול בו את כל החרפות הללו! לא אתמם כל כך לגמור את ההלל על ה־טאג׳ ולאמר, כי הגיע לשלמות עתון עממי, עד כמה שיכולים אנו לדרוש ממכתב עתי בלשון ההמון; בודאי לא נקה ממגרעות, ומה גם כי לא הספיק אפילו להתבסס כראוי, למען אשר יוכל לנבר חילים ולהשתלם; אך כל אדם הגון שקרא את ה־טאג" בלא פניות צרדיות לא יכחד, כי רוח טהור ספ־ותי וצבורי משל בו תמיד, ואין כל מקום להאשימו בגסות, בטעם בולווארי, בהשפלה אל ההמון וכו׳ וכו׳. כמו בכל אורגן יומי, ומה גם מתחיל, נמצאו בה״טאג" מאמרים מעולים ופחותים במעלה, ספורים טובים וגם מובחרים ולפעמים גם לא מן העדית, כי על כן עתון יומי הוא, אבל על כל פנים כל מה שנדפס, היה כדאי בכלל לשאת עליו את השם חומר ספרותי. השוק ההמוני ותביעותיו עם הטעם המקולקל של הבולוואר לא שלטו ב־הטאג׳, והרידקציא השתדלה בכל פנות העתון, להשכיל ולהרים ברוח ובמוסר את ההמון, להרחיב את חוג השקפותיו גם על העולם וגם על עצם היהדות; ואם כל זה נאמר בסגנון פשוט ופופולארי, בכדי שההמון, אשר בשבילו עומד העתון, יבין את האמור, כלום למגרעת תחשב זאת? משקיף עתון ארכי־לאומי כ־השלח׳ היה צריך להעריך כראוי את הטנדנציה של ה־טאג׳, אשר על פיה לא נחשב הזירגון שהוא לעצמו לדבר קים עממי, לקנין לאומי, שיטפלו בהשבחתו ובהרמת ערכו; ל־הטאג׳ נחשב הזירגון רק לאמצעי זמני, לפעול על ידו על הרמת השכלת ההמון, ומנקודת ראיה זו לא השתדל ה״טאג" כלל ליפות ולשבח את הז׳רגון, ורק התאמץ לדבר בסגנון פשוט וברור, המובן להמון; אך עם כל זאת לא עזב הטעם הספרותי האמתי את המערכת של ה״טאג׳, ולא אגזם אם אמר, כי אף מאמר או ספור אחד לא נמצא בה״טאג", שישרוט שרטת בנפש הקורא האסטנס, שיראה גסות, טעם המוני, דלות הרגש וההבחנה. ובנוגע בכלל לערכו הספרותי של ה.טאג׳, די יהיה אם אומר, כי באו בו המון מאמרים מאת סופרים כהפרופיסור סובאָטין, מ״ל ליליענבלום, ד״ר לאנדאו, ד״ר שמעון הלוי מהאמבורג, ד״ר אייזענשטאדט וכו׳ וכו׳; ומהספ־ות היפה נכנסו ספורים וציורים מאת שלום עליכם, יהודה שטיינבערג, ברדיטשובסקי, שלום אש, ספקטור, מורים ראזענפעלד, — כלם שמות, אש־ כמדומה לנו שגם ה־שלוח׳ בעצמו לא יבוש בהם. את חטאנו אנו מזכירים, כי נתנו מקום בעין יפה לספורי ״יכנה״ז׳, אם כי לא נכחד ממנו, כי בה״עולמות העליונים׳ של ספרותנו מביטים עליו כמעט בעיני בוז, ומבטלים אותו בתכלית הביטול. אך מה לי לעשית, אם לפי קלישות טעמי יש לפעמים בהספורים הפשוטים וההמוניים של יקנה״ז יותר אמת־החיים, יותר דעת המציאות, וגם יותר... אשים פני כחלמיש ואומר: יותר פואיזיה, מאשר באיזו צירופי שמות ורמזים על דבר ״יונות המטפטפות דם׳ (כמדומה שכן, אם זכרוני לא יטעה אותי). מה לי לעשות, אם לפי טעמי אני, ספור פשוט ליכנה״ז מעין... ״א טייך מיט וויין׳, שנכנס

בה„טאג", אשר בו תסופר טרגדיה של חיי משפחה עניה בישראל, הוא יותר מלבב ויותר מועיל ונותן לנו מושג והכרה מחיי עמנו יותר משיתן לנו ספור „פסיכולוגי" דק שבדק, מודרני, מעין אלו שמדפיסים עתה בעתונינו! כודאי, ספּורים כאלה לא מצאו למו מקום בה„טאג", אך לעומת זאת נדפסו ציורים מעין „תכליתים", „הפשרה", מאת איזה צעיר מתחיל בשם אידיל גוטקינד... הקרא אותם המשקיף? ההבין את מלאכת המחשבת של הציורים האלה? והפנינים המזהירות של ברדיטשבסקי, ציוריו הממולאים כפּז מעמקי חיי העם, מעמקי לשון ההמון עם לבו ונפשו ונשמתו גם יחד, הן הפנינים אשר נתנו במערכה שלמה בה„טאג" ובהוספּתיו, — הקרא אותם המשקיף? והמאמרים לעשיריות של הרידקציה בעצמה, האמנם באמת מבלעדי נסות והשפלה אל ההמון אין בהם מאומה? המאמרים אדות עמנואל קאנט, סמיילס, הקונגרס לנשים בברלין, הסכנה הצהובה, או משאלות הזמן בחיי ישראל, על הציוניות, על עבודת הועד לחובבי ציון, על ההסתדרות בארץ ישראל, על הקריזים האקונומית, על האמיגרציה, על שאלת הכלכלה להפועלים, על החנוך וכו' וכו', — כלם, כלם לא באו אלא להשניא את הז'רגון על כל קורא הגון ונכתבו בשביל השפחות היותר נסות?! והעלילה, כי ה„טאג" היה מתאמץ בכל יכלתי למצוא חן בעיני „תקיפי עולם" — מה הפץ להשמיענו בזה הארון המבקר? אל מה ירמוז? עלילות כאלה אינם מבליעים בחצאי תבות, ואם יש בו להמשקיף מה להגיד — יגיד גלוי ויראה עובדות. בשם האמת והיושר הספרותי הנני מוחה בכל עוז נגד דבה בזויה כזאת!

אם ה„טאג" נפל, הוא אך לרגלי סבות חמריות, שלא היו להן שום יחס להצד הרוחני והספרותי של העתון.

ס"ט פטרבורג, אלול. בן עזאי.

* * *

ירשני נא בעל „הדור", לערוך על ידו מכתב גלוי לר' יעקב רבינוביץ, לאמר:

ארוני,

בפוליטונך האחרון („הדור" כ"ז) באת לגלות סודות מן החדר ולתבוע את עלבון ספרותנו, המתחללת על ידי בתי החרושת.

אוהב אנכי אמת שלימה ולא למחצה, לשליש ולרביע.

ובדבריך, ארוני, אתה מגלה טפח ומכסה יותר מטפחים.

כי הנה אתה שופך את כל חמתך על ה„פבריקאות", ואת „הפועלים" העושים את המלאכה בבתי הפבריקאות שכחת ולא פקדת, וכן לא יעשה.

ובמקצת יש גם ללמד זכות על בתי החרושת אם רק נתבונן היטב אל מעשיהם.

בא אתה עמהם בטרוניה על שנותנים לקוראיהם דברים מתורגמים בשם „מקוריים", ויש בזה משום גנבת דעת הבריות.

אבל, ארוני, מה נעשה אם אין סופרים עברים הוגי דעות במספר רב, וכשסופר יהודי רוצה להפיץ רעיונותיו בקהל, האם אין עתון רשאי לבקש לו מתרגם? הן רואה אתה, ארוני, כי כל העתונים העברים בלי יוצא מן הכלל, וגם „הדור" בתוכם, משתמשים בתרגומים כאלה, האין זה אות, כי מוכרחים הם לעשות כן? וכי מתוקים לחכך רק מים שלנו? גם קובל אתה על העורכים, הטובעים את חותמם על הדברים הנדפסים ברשותם ונותנים מקום לטעות בסגנון של סופר.

אך פעם אחת ישבתי ברידקציה וראיתי כתב־יד של סופרים מפורסמים, וכלמה כסתה פני לראות, כי החברים שלנו מוציאים מתחת ידם דברים, שגם עמי־הארץ היו קוראים תגר עליהם. רק העורך מעביר קולמסו על כל שורה ושורה. ומה פלא, כי הסגנון טבוע בחותמו ?

ובכן אין הקולר תלוי בצואר הפבריקנטים.

אלא במי האשם ? — בשפלות ספרותנו, ארוני !

עלובה זו אין בכחה לעורר בלב הבאים לעבוד בתוכה כבוד ואהבה.

אלו הוקיר ה׳ פרץ את שמו בספרותנו, לא היה נותן רשות למי שהוא לכתוב בשמו הרבה דברים בסגנון גרוע... הסופרים הגדולים באומות העולם מדקדקים גם עם המעתיקים שלהם.

אלו אהבו את ספרותנו אלה שסגנונם דורש עבוד, כי אז היו עמלים לשכלל את לשונם ולהעשירה, למען יוכלו בעצמם להיות סופרים ולא עבדים־נרצעים לעורכיהם.

אלו לא נהגו קלות־ראש בספרותנו העברית אלה הסופרים, שאינם יודעים את שפת אבותינו ורוצים בכל זאת להאָחז בתוכנו, היו מבקשים להם מתרגם קבוע, המחבב את כשרונם.

ואולם את כל הדברים האלה אסיר להשמיע בקהל, פן תהיה לצחוק בעיני אנשי מעשה.

הסופרים שלנו, התובעים כבוד מאת הקהל, אינם מכובדים כלל בעיני עצמם.

המתוקנים שבהם מסתפקים בחיי שעה, במאמר תהלה בעתון לועזי, במעט כבוד מצד הסובבים אותם, בחג־יובל ליום מלאת כ״ה שנים לעבודתם, ולחיי עולם, להקים לעצמם ניר בספרותנו, לא ישימו לב, כי בקרב נפשם לא יאמינו כלל בעצמם — והמקולקלים — ההולכים ומתרבים — אין להם בעולמם אלא ה„הונורר״, שבשבילו הם נכונים למכור גם את נשמתם...

כותב לו סופר אחד ציור בז׳רגון, שפת אמו. אחרי כן הוא מוצא לי מַכָּר או מודע שמתרגם אותו, על פי בקשתו, לעברית, ובכה הוא מקבל „הונורר״ שתי פעמים.

מה לו אם התרגום גרוע ? הלא הוא בעצמו הוא מתנגד לכותבי עברית, בשפה מתה. אך אם הטפשים, במחילה, משלמים „הונורר״ — מאי איכפת לי ?!

כן, אדוני, כבר באה העת לברר מעט את האֶתיקה הספרותית של „צעירינו״, ואם גמרת להתחיל במצוה זו, אז לא יפה עשית, שהשחת דברים רק כלפי הצד האחד.

וכי בשביל שאמרי אינשי: „לאו עכברא גנב אלא חורא גנב״, נבוא להצדיק את העכברים ?!

מ. לַזַרסון.

* * *

ובענין זה גופא פונה ה׳ ח. נ. ביאליק, עורך „השלח״, אל „הדור״ במכתב לאמר:

אדוני העורך !

בעל הפיליטון ב„הדור״ חוברת כ״ז עורר את עטו על „בתי החרשת של ספרות״, הגונבים את דעת הבריות בשני דרכים: א) בהעתקה. הם — בתי החרשת — נותנים

לקוראיהם דברים מתורגמים בתור מקוריים, כגון ספורי אש וכדומה, ב) ובעבוד. בתי החרשת מעבדים חומר גרוע הבא לידם ומוציאים אותו לשוק מתוקן ומשוכלל, באופן שאין להכיר בו עוד את מוצאו הראשון, כגון ספורי סיקו (Secco) וכדומה. ואת שני החטאים האלה רואה הפוליטוניסט ב„השלח": א) הדין והחשבון של הקונגרס הציוני, שנדפס ב„השלח", נכתב ביד איש שאינו יודע עברית, ב) ציורו של ה' סיקו „לאחר שנלה זה שמו האמתי סמילנסקי", מזכיר את סגנונו של ביאליק בשיריו „זהר", „מתי מדבר" ועוד.

לכאורה קשה קצת על הפיליטוניסט, מה ראה ולמה טרח להרחיק עדותו ולהסתייע מן „השלח"? הרי יכול היה להביא כמה ראיות שהוא רוצה מן „הדור" גופו בחוברותיו הרבות, ואפילו מאותה חוברת כ"ז עצמה, שבאו שם, בחוברת שבועית בת ב' גליונות, שלשה מאמרים מתורגמים בבת אחת, אחד של מאמר אשכנזי שנדפס כבר („כיצד פועלת עלינו הטרגדיה?") ושנים (בקרת, על מזרח ומערב) תרגומים מזרגון, ועל שלשתם לא העירה הרידקציה כי מתורגמים הם. כלום משוא פנים יש בדבר? עדות רחוקה זו הרי נותנת מקום לחשוד בכשרים ולומר, שביד הפיליטוניסט אבן ואבן ובראשו עין ועין, ולפיכך עינו רואה מרחוק ב„השלח" מה שאינה רואה מקרוב ב„הדור". כן קשה קצת על סופר זה התובע עלבונה של הספרות, מי התיר לו לגלות שם שהעלימו חברו הסופר ולפרסם „שסיקו" ו„סמילינסקי" היינו הך? וכי משום שה' סיקו הנהו, לפי ראות עינו של הפיליטוניסט, רק כתבן קטן כנרונגרת דר' צדוק ולא כתבן גדול ככותבת הגנסה — לפיכך הותר גלוי סודו? קושיות כאלה וכאלה אפשר לבעל דין להקשות לכאורה על אותו בעל הפיליטון, אלא שאיני רוצה להכנס בעובי הקורה ולנקוב את ההר. אדם שעינו חדה כל כך עד כדי להכיר בתוך ציורי ה' סיקו את הסגנון של שירי „זהר" ו„מתי מדבר" — לא כראות עיני בשר ודם פשוט יראה ואין מקשין עליו. הוא די לו לפוטרו בתשובה זו שתספיק לו, כמדומה, אפילו לשיטתו: א) אין „דין וחשבון על דבר הקונגרס" נחשב בעיני עורך השלח ל„יצירה ספרותית", ואין מקפידין ב„דין וחשבון" על הלשון. ואשר למעשי ידיו של ה' אש — יתנחם נא בעל הפיליטון מיגונו: כל מעשי ידיו של ה' אש שניתנו ב„השלח" נמסרו מיד המחבר ליד העורך בעברית בתור גוף המקור; ואפילו לשיטתו של בעל הפיליטון, שהדפסת דברי ספרות מתורגמים מתוך כתב־יד אסורה משום חשש גנבת דעת — כלום חייב כל עורך לבדוק אחרי כל סופר הבא לפניו, שמא יש לו לזה מתרגם־שלו, שכיר חודש ושכיר שנה, כמנהג הכמי ווארשא? אם כן — הרי לא הנחת חיים לשום עורך ולשום ספר, וביחוד סופר מתחיל, שעדיין לא נקבעה צורת סגנונו, ואינו ניכר מתוכו; ב) ואשר לעבוד החמר ושכלול צורתו — כמדומה שאיש לא ירשיע את העורך על התקונים שהוא מתקן את מעשי ידיו הראשונים של סופר מתחיל, שניכרים בו בסוף סמני כשרון וברכה, לדעת העורך.

ואולם על מי יש לו לתמוה? — עליך, אדוני העורך. מה נפשך? אם מורה אתה לדברי הפיליטון — איככה זה נתת בחוברת זו עצמה שלשה מאמרים מתורגמים, ומבלי להעיר עליהם שמתורגמים הם? האמנם גם בזה הולך „הדור" לשיטתו — זו שהכריז עליה ע"י שליחו באחר מפיליטוניו הקודמים — שאין אמת אחת בעולם, אלא

יש אמת ואמת, כמו שיש למשל איפה ואיפה, לב ולב, עין ועין וכו׳, ושתי ה„אמת״ יכולות לישון בעתון אחד על דף אחד ולא תתרוצצנה ? ואם חולק אתה על הפיליטון אלא שקיימת בו מצות „חפש הדבור״ וחירות הדעות — אם כן היה לך, לפחות, להעיר על דבריו ולסתרם. שמא תאמר, הדפסת התרגומים הרבים ברוב חוברות „הדור״ ובאותה חוברת עצמה, זו היא תשובתך לבעל הפיליטון — הנה עם כל רחיקותה וקלישותה של מין תשובה אלמת וסמויה מן העין כזו, בכל זאת אפשר שיש לקבלה בקושי ובשעת הדחק, אבל במה דברים אמורים ? — אלו לא היית בוש מלהודיע בגלוי, ברור ומפורש אצל כל מאמר מתורגם מן הנדפס, וכל שכן מתוך כתב־יד : „ליהוי ידוע שמאמר זה וזה הריהו תרגום מזרגון או מלשון פלונית ופלונית״ ; עכשיו שאתה עושה עצמך כתם וכשאינו יודע ובוחר לעצמך בשתיקה יפה, שהיא כידוע, סיג לחכמה, כלום יש לך גנבת דעת גדולה מזו ? כלום אינך חושש שמא הבריות, שאינם יודעים „שום חכמות״ ושעל תקנתם שוקד כל כך הפוליטוניסט שלך, שמא אותם הבריות בתם לבבם ובפשטות דעתם יעמידו דבר על חזקתו ויאמרו : חזקה למאמר שלא נאמר בו תרגום — שהוא מקורי וחזקה שאין אדם בעל קורה מעיז פניו להוכיח על הקיסם ; וכיון שאצל מאמרי „הדור״ לא נאמר בהם תרגום — הרי סתמם מקוריים הם, וכיון ש„הדור״ מעיז פניו ומוכיח — מסתמא הוא ובסאו נקי מאותם החטאים... והיכן היא אמתו והיכן היא גבורתו של „הדור״, אדוני העורך ?

מובן מאליו שקושיא זו עצמה עומדת במקומה גם לענין החטא השני — חטא העבוד והשכלול. אפילו אדם קצר־רואי כמוני מוצא אותו החטא ב„הדור״ עצמו, ועל כל דף ודף ובכל שורה ושורה, אלא שאיני מדקדק בקטנות כאלו. העיקר הוא החטא הראשון, חטא התרגום הגדול מנשוא, לדעת בעל הפיליטון בחוברת כ״ז ולדעת חברו באחד מפיליטוני „הדור״ הקודמים, „עון חרב״ זה שמערכת „השלח״ — תהא נא הודעתי זאת למנוחת־נפש לפיליטוניסטיך — נקיה ממנו בהחלט.

בין כך ובין כך — חכמני נא ואחכמה, אדוני העורך, ומתורתך תלמדני, כי מי כהדור רודף אמת ומהיר צדק.

ברגשי כבוד

מראזי כ״ז אלול. ח. נ. ביאליק.

מן המכתב הזה מחקתי רק שנים, שלשה בטויים קשים שנאמרו כלפי אחרים, ואולם את כל הבטויים החריפים עם כל המחטים בבשר החי כנגדי בעצמי, הנחתי כמו שהם. אכן תמוה קצת דרכו של ה׳ ביאליק, לבוא לביתו של חברו ולהגיד לו דוקא שם כי הוא גונב דעת, מעיז פנים, עושה עצמו כתם וכשאינו יודע וכו׳, אבל מה נעשה ? — „בי התעורר, ובכל עזות חוצפתו, חוש המשורר״. צר לי לראות, כי גם איש בעל כשרונות רבים כה׳ ביאליק לא הצליח עוד לשחרר עצמו ממנהגים קדמונים רבים.

בעצם של דבר יכול אני להבטיח את ה׳ ביאליק, כי לא מגנבת דעת וכו׳ וכו׳ אני עושה מה שאני עושה. „הדור״, בהתאמה לתכליתי, מדפיס לפרקים תרגומים של

מ א מ ר י ם ח ד ש י ם מלשונות אחרות ועושה בזה מה שעושים באופן זה כל העורכים של העתונים המצוינים באירופה, לבלתי הזכיר את שם המתרגם או את הלשון שבה נכתבו בעיקרם (חוץ אם התרגום כשהוא לעצמו הוא מלאכת מחשבת, כגון תרגום של שיר וכו'), משום שדברים כאלה טפלים לגמרי, וחזקה לכל קורא מן הישוב שיבין מעצמו, למשל כי המסון או מטרלינק לא כתבו את מאמריהם עברית. גם באותם העתונים גופא, שמשם הם לקוחים, לא נאמר כי נעתקו, אם כי הכל יודעים כי אותו המסון ואותו מטרלינק או שטרינדברג אינם כותבים כלל באותה לשון שבה אנחנו קוראים את מאמריהם באותם העתונים. לברוא שיטה אחרת ולשוב אל המנהגים שכבר נתישנו קצת יותר מדי, לא אוכל אפילו בשביל חבר טוב כמו ה' ביאליק. — בנוגע להמאמר "כיצד פועלת עלינו הטרגדיה ?" יכול אני להבטיח את ה' ביאליק כי רק טועה הוא וכי מכשול נתנו לפניו אם הגידו לו כי הוא תרגום של מאמר שנדפס כ ב ר.

בנוגע להפיליטוניסט ב"הדור", חוב' כ"ז, מצא ה' ביאליק את חידתי. כי הדפסת התרגומים בחוברות "הדור" עצמן זו היא תשובתי לבעל הפיליטון. אפשר שבאם היו לנו סופרים רבים מצוינים משלנו והייתי יכול לבור בהם, הייתי חושש לזה; עכשו שאין לנו — אוי לנו שנראה איש אחיו בכך! הלא זה דברי מאז, כי ספרותנו הולכת הלך ודלה. דברים כדברי בעל הפיליטון מדפיסים, משום מתן חופש הדבור, כאשר העיר ה' ביאליק מעצמו, ומשום שחושבים אנחנו: שמא יועילו דברים כאלה כתור מעוררים, שמא יתעורר לרגליהם איזה משא ומתן, שמא יתעוררו הסופרים הטובים בעצמם או שמא אותם הסופרים הכותבים לעתונים עברים ולא בעברית יתעוררו ויקחו מוסר וירגילו את לשונם לדבר כן ונספחו סוף סוף גם הם אלינו. קובל ה' ביאליק על הפיליטוניסט שלי, כי מום שבי ובחברי אמר רק לחברי ולא לי, אבל האם לא עלה כלל על לב ה' ביאליק, כי אפשר שעשה כזאת מתוך איזה טַקט, שלא נתן אותו לדבר סרה בבעל-הבית בשעה שהוא אורחו? אין זאת כי היה הפיליטוניסט מובטח בידיעתו של בעל "הדור", שידע את הפתגם: מוכיחים את הבת ומכוונים כלפי הכלה. משער אני, שאלמלי כתב הפיליטוניסט שלי אותו המכתב שכתב ה' ביאליק והיה שולחו ל"הדור" היה מוחק מתוכו גם כל אותם הבטויים הקשים הנמצאים בו. ועוד גם זאת: אין הפיליטוניסט מערער כלל על העבוד והשכלול שהעורך מעבד ומשכלל את מעשי ידיו של סופר מתחיל, אלא אדרבא, על שיש עורכים ש א י נ ם עושים כזאת. ונמצא לפעמים שאדם יוצא מתחת הרידקציה האחת בלבוש מלכות, תכלת וחור ועטרת זהב גדולה, כמרדכי בשעתו, ומתחת הרדקציה השנית הוא יוצא בשק ואפר, גם כן כמרדכי בשעתו, והדבר הזה יכול להביא חלילה לידי גיחוך. — במעשי הפיליטוניסט רואה אני רק דבר אחד שלא כשורה, אשר העיר עליו ה' ביאליק, והוא שגלה את הפסידונים של אחד הסופרים. אלו הייתי יודע כי הפיליטוניסט שלי הוא המגלה, בשעה שהסופר בעצמו לא גלה עוד את סודו, כמו שחשבתי אני, בודאי ובודאי הייתי מוחק את הדברים.

ה' ביאליק לועג לי, כי יש לי אמת ואמת. לא אכחש כי כן הוא; אלהים וה' ביאליק מצאו את עוני. וכי חרפה היא כי אינני מאושר כאחרים, וכי בשעה שאחרים

כבר יש להם אמת אחת ושלימה המונחת אצלם בקופסא ומנומרת בנומר ידוע וצרורה בצרור ידוע, אין לי אני עוד אמת כזאת ואני הולך ומבקש, הולך ומבקש? ה' ביאליק יש לו אמת שלימה ואחת וחצי „השלח" שלו יש לו גם כן אמת שלמה ואחת — אשריהו וטוב חלקו; אבל האם מישום כך אין לו לאדם עוד שום זכות של קיום, אם הוא לא עלה עוד למדרגה זו ואפשר שלא יעלה אליה לעולם?

Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Drucker: Josef Fischer, Krakau.

